

Философия языка Ш.Й. Агнона: от романтизма к неокантианству

Материалы к пленарной лекции Романа Кацмана

КРУГИ СПРАВЕДЛИВОСТИ¹

מעגלי צדק

בעיר אחת שבערי פולין התגורר זקן אחד שהיה עושה חומץ. אבותיו ואבות אבותיו היו סוחרי יין מפורסמים אבל בצוק העתים ירדו מנכסיהם ולא הגיחו לו אלא דירה רעועה ויין שהחמיץ. בדירה זו לא ראה טובה מימיו. אשתו הלכה לעולמה בזמן שהיו הבנים קטנים. הגדילו נלקחו לצבא ונספו במלחמה. היה הזקן יושב שם יחירי ועושה חומץ. חמשה ימים בשבוע היה עושה את מלאכתו ובערב שבת ממלא קיתון גדול ומחזר עמו כעיר. פעמים הרבה הרזה בלבו, מה אני ומה חיי? חמשה ימים בשבוע אני עושה חומץ למכור, מכרתיו — אני חוזר

ונוטל את החומץ ומחזר בעיר ומחלק את שכרו. חציו לחיי שעה וחציו להוצאת הדרך. חוזר ועושה חומץ ומחזר עמו בעיר ומחלק את שכרו. חציו לפרנסתו וחציו לתוך אותה קופה. כך היא מרת תמימים אף על פי שעוברין כמה שנים אינם פורקין מעשיהם. בתוך כך יצאו כמה שנים. כתלי ביתו התחילו מתקלפים. ניקב הגג ונסדקו החומות. ובזמן שהגשמים יורדים הם מלחחים את בשרו אפילו תחת כסותו, ומסים וארגוניות מתרבים ותולכים. אם ישהה כאן תחזיק המלכות בביתו או שביתו יהיה קברו. שוכב לו בעל החומץ על משכבו בלילות ומקשיב לקול הטיח שנתלש מן הכתלים. נרגיר נתלש ונרגיר נורש. כמעט אין קולם נשמע מחמת דטיכותם. אבל לכו של הזקן מקשקש כפעמון מתוך שמחה מחמת רחמיו יתברך שמתו בקרבו ולא נתן אותו לגזע בחוץ לארץ. קרא התרגול נוטל הזקן ידי ורחץ את עיניו ומדליק את הנר ויושב אצל הפתח ומתעטף כאבל ובוכה על הגלות וכיון שהוא רואה את הקיתון שלו כמה הריצים יש בו מיד הוא זוכר את מעותיו ששלשל לתוך הקופה להוצאת הדרך והוא נוטל את הקיתון ומקיש עליו באצבעותיו שירים ותשבחות ונותן ידו אחת על מתניו וזוקף כתפו אחת למעלה וקורא כמה סימנים יש בקיתון שנים שלשה ארבעים חמישים מאה ומרקד מתוך שמחה. לא כאלה שמרקדים למעלה מראשיהם ולא כאלה שאם מניחים אותם בקרן זווית זו מוצאים אותם בקרן זווית אחרת, אלא כאלה שמרקדים סביב לבתפיהם וכתפיהם מקיפות אותם. וכך הוא מרקד עד שקורא השמש לעבודת הבורא. וכיון שהוא שומע קול השמש קורא לעבודת הבורא אומר הוא לעצמו, אקום ואלך להתפלל, ואומר בקול נמוך, ומתבייש שהיה שמח בעולם הוה ומיד הוא עומד ונוטל טליתו ותפיליו. מה קרועה טלית זו, ממש הרקיבה מחמת דמעות. בדוך השם שהוא עולה לירושלים שקוברים בה בלי טלית. סיים תפילתו, אם אינו יום של העניית טובל הוא פרוסת לחם בשכר קלוש ומלחך בלשונו עפר כדי שלא יבוא לידי הימור תענוגים בשר ויין ויושב ועושה

ועושה חומץ על מנת לחזור ולמכור. וכל זה למה, כדי לפרנס את הגוף הנגוף הזה. ואילו אשתי ובני קיימים היתי זן אותם בצדק, עכשיו שמתה עלי אשתי ואכר זרעי מן העולם למה אני מושך עורי מבשרי וסורח כל כך? היה בוכה ומתאנח ומתמרמר על סדר שנותיו עד שנפסלה עבודתו בעיניו. ולא זו בלבד אלא אף עטיפת ציצית ותפילין לא היו שוות בעיניו. אבל הואיל ואהבת ארץ ישראל היתה תקועה בלבו הישב בדעתו לעלות לארץ ישראל, ואם יזכה ימצא לו קבר בעפרה. התחיל לקמץ ממונותיו ולצמצם בהנאתו ואפילו פירות שהיו מיונחים אצלו כדי לעשות מהם חומץ היה מונע עצמו מלטעום מהם והיה אוכל את פתו בשכר קלוש ואוכל פחית מכשיעור. ובשני החמישי בשבת היה מתענה. עד שנחרגל להתקיים במעט. ובערבי שבתות כשמכר את החומץ וחזר מן העיר היה יושב על אבן אחת ומוציא מעותיו מכיסו. חציון היה נוטל לפרנסתו וחציון היה משלשל לתוך קופה שמעמידן אומות העולם במלכות הזאת על פרשת דרכים בין שתי ידי של אותו האיש. תמים היה ולא היה יודע קופה זו למה היא משמשת. והיה סבור שאין מקום בטוח ממקום זה. מעות של נחושת היה נוטל לחיי שעה ומעות של כסף להוצאת הדרך לארץ ישראל. וחריץ היה עושה כקיתון לסימן. מכאן ואילך היה עובד מתוך שמחה. ראה זה פלא, היה אומר אל לבו, עד עכשיו קצה נפשי במלאכתי ועכשיו קשה לי לפרוש הימנה. אותם הכלים ואותו החומץ ואין אני מרגיש בסילוקו של יום. ובחצות לילה היה קם ממטתו ונוטל את הקיתון ומרקד עמו עד שמגיע זמן תפילה של שחרית. ולפי שהיה טרוד בחשבונותיו כמה הריצים יש בקיתון. כמה ממון הכניס לקופה היה מתפלל' ולא דקדק באותיותיה. וכך היה אומר רבוננו של עולם גלח וידוע לפניך שכל החשבונות שאני מחשב איני מחשב אלא כדי לעלות לארצך הקדושה. העלני לשם ואני מתפלל לך שם תפילה גאה. בתוך כך יצאו כמה שנים. הזקן עושה את מלאכתו באהבה

¹ Опубликовано: Иерусалимский журнал, № 52 (2015). С. 186-190.

לפניך במה שנים הייתי מתלבט בגלות הזאת, מאכלים טובים לא אכלתי ומלבושים נאים לא לבשתי וכדירה נאה לא ישבתי וכל שנתי היו המוצות עלי וחומץ והייתי מקבל עלי הכל באהבה ובלבד שאעלה לארצך הקדושה. ועכשיו שהגיעה שעת לעלות באו השובים ונטלו את ממוני וחבשו אותי בבית האסורים. וכך היה יושב זבוכה עד שנתנמנם מתוך הבכייה. כשהגיע חצות לילה נתעורר מאליו. בחדר בית האסורים אין מוזה ואין הקיתון. התחיל מטפח בשלשלאית ומשורר בקול עצוב כמה שירים ותשבחות שהיה רגיל לשורר כלילה וכך היה משורר והולך עד שחזר ונתנמנם. נפתחה דלת של בית האסורים ונראה כמראה בן אדם וקופה ישל אבן בידיו זמין חיוך על שפתיו. הסיע הזקן עיניו ממנו וביקש להתנמנם. העמידו אותו האיש על רגליו ואמר לו, אחוז בי ואני מביאך לכל מקום שאתה רוצה לילך. זקף הזקן שתי ידיו בלפי אותו האיש ואמר לו, איך אחזיק בך וידי שלולות בשלשלאות של ברזל? אמר לו, אף על פי כן. פשט הזקן פיסות ידיו ולפת בהן צוארו של אותו האיש ואותו האיש מחיך ואומר, מיד אני מכיך לארץ ישראל. חיבק הזקן צואריו של אותו האיש בשהוא מכוון פניו כלפי ירושלים. טסו טיסה אחת ונפסק חיוכו של אותו האיש. טסו טיסה שניה ונצטננו ידיו של הזקן. טסו טיסה שלישית וחש שאינו מחבק אלא אבן קרה. גמס לבו נבפו ידיו. גשמט ממנו ונפל לארץ. למחר נכנסו השובים ולא מצאוהו.

אותו הלילה נשמעו דפיקות בחדר „הכולל“ שכירושלים. יצאו וראו כת של מלאכים באה מן הגולה נושאים כדמות בן אדם. נטלוהו וקברוהו כאוחו לילה. לפי שאין מלינים מח בירושלים.

В одном польском городке жил старик, который делал уксус. Его отцы и деды были известными торговцами вином, но в теснине времен разорились и не оставили ему ничего, кроме плохонькой квартирки да прокисшего вина. Да и в квартире этой не знал он добра: когда сыновья были еще маленькими, умерла его жена, а когда выросли, их забрали в армию, и они погибли на войне. Старик остался один. Пять дней в неделю он делал уксус, а в канун субботы наполнял уксусом большой кувшин и обходил с ним весь город. Нередко он думал: «Кто я такой и что у меня за жизнь? День за днем я делаю уксус, а продав его, снова делаю уксус, чтобы снова его продать. И все это только для того, чтобы прокормить это брренное тело. Если бы были живы жена и дети, я бы заботился об их пропитании, но теперь, когда жена умерла и мое семя исчезло с лица земли, чего ради я так лезу из кожи вон?» Он плакал и вздыхал, и так горько стало ему влачить пустую череду своих лет, что работа потеряла, наконец, всякий смысл в его глазах. Даже цицит и тфилин не значили больше ничего. Только любовь к Земле Израиля теплилась еще в его сердце. И он решил отправиться туда и обрести там, если повезет, вечный приют. Он начал отказывать себе в еде и лишил себя тех немногих удовольствий, которые у него были. Он даже перестал пробовать фрукты, которые предназначались для уксуса, перебиваясь небольшим ломтиком хлеба, смоченным в слабом вине. По понедельникам и четвергам он постился и привык довольствоваться малым. В канун субботы, продав уксус, он усаживался на камне по дороге домой, вынимал из кармана монеты, половину оставлял себе, а другую опускал в один из тех ящичков, которые в этой стране устанавливали у изваяний «того человека» на перекрестках дорог. Он был так наивен, что не знал, для чего этот ящик предназначен; ему казалось, что нет места надежней этого. Медяки он оставлял себе на текущие нужды, а серебряные монеты откладывал на дорогу в Землю Израиля и всякий раз процарапывал метку на своем кувшине.

С этих пор трудился он с радостью. «Какое чудо, – говорил он себе, – прежде мне была противна моя работа, а теперь мне трудно оставить ее. Та же утварь и тот же уксус, а я не чувствую, как пролетает день». В полночь он вставал с постели, брал свой кувшин и плясал с ним, пока

не подходило время утренней молитвы. Молился он рассеянно и сбивчиво: его занимали подсчеты, сколько меток он нацарапал на кувшине и сколько денег скопилось у него в ящике. «Господи, – оправдывался он, – Тебе известно, что все мои подсчеты не имеют другой цели, кроме восхождения в Твою Святую Землю. Возведи же меня, а там уже я вознесу Тебе безупречную молитву».

Так прошло несколько лет. Старик трудится с любовью, обходит город со своим уксусом и делит выручку пополам: одна половина – на пропитание, другая – на дорожные расходы; и снова делает уксус, и снова продает его в городе и распределяет доход: половину – на жизнь, другую половину – в тот заветный ящичек. Годы шли, но, как свойственно простым людям, старик не оставил своего замысла. А между тем стены его дома обветшали и потрескались. Крыша прохудилась, и когда шел дождь, капли просачивались сквозь его одежду. Налоги и подати росли с каждым годом. Если он задержится здесь еще, то власти отберут у него дом или же этот дом станет его могилой. Лежит мастер уксуса на кровати и слушает, как от стен отваливается штукатурка, кусок за куском отрывается и почти неслышно падает, полная влаги. Но сердце старика звенит, как колокол, от радости, что Бог милосердный держит его душу в теле и не дает ему умереть за пределами Земли Израиля. Как пропоет петух, старик оmyвает руки, протирает глаза, зажигает свечу, усаживается на пороге и, накрывшись талитом, как во время траура, оплакивает изгнание. Но вдруг, заметив свой кувшин и увидев, сколько на нем меток, он вспоминает о деньгах, отложенных на дорогу, и тогда берет в руки кувшин, и выстукивает на нем песнопения и славословия, и кладет руку на пояс, и поднимает плечо, и восклицает: «Сколько меток на кувшине? Две, три, сорок, пятьдесят, сто!..» – и начинает плясать от радости, да не так, как танцоры, подпрыгивающие выше головы, и не как те, что несутся в пляске из одного угла в другой, а скорее как те, что поводят одним плечом вокруг другого, и плечи водят вокруг них хоровод. И так он танцует, пока не раздастся голос служки, зовущего на молитву. Услыхав его, старик смущается и тихо произносит: «Что ж, пойду на молитву». Устыдясь самого себя, того, что испытал он радость в этом мире, старик берет талит и тфилин и выходит. До чего же изорван этот талит, весь прогнил он от слез. Слава Богу, он едет в Иерусалим: там ведь хоронят без талита. Окончив молитву, если нет поста, старик макает ломтик хлеба в слабую бражку и касается языком земли, дабы не соблазниться искушениями мяса и вина. Затем он садится за работу. Пять дней в неделю делает уксус, а в канун субботы наполняет кувшин и ходит по городу. Вернувшись, он делит монеты: половина – на жизнь, половина – на дорогу. И когда никто не видит, он разрывает паутину, затянувшую за неделю щель ящика, установленного меж рук «того человека», и опускает в нее свои монеты. Наивен он и не знает, что это за ящик. Опустив же монеты, делает на кувшине новую метку.

Прошли годы. Тело старика изогнулось и стало похоже на шофар, издающий поминутно жалобные стоны. Уксус съел половину его легких, и он с трудом мог дышать. Большую часть времени он постится, и уже не на чем держаться одежде, но каждый субботний вечер прибавляется на кувшине по одной новой метке. Больше, однако, этот кувшин меток не вынесет, и старик уже начал подумывать, что пришло время отправиться в Землю Израиля: «Когда я в последний раз опускал монеты в ящик, они уже выпирали из щели». Но пока кувшин цел, с ним трудно расстаться. И вот однажды треснул кувшин, и пролился уксус. Продавал ли он еще уксус, мне не известно. Но я слышал, что пошел он к иконе «того человека» и поднял камень, чтобы сломать ящик и взять свои монеты. Слышал я также, что как раз в это время подошли ксендзы, чтобы открыть ящик, и они увидели старика стоящим возле ящика с камнем в руке. Его схватили и бросили в темницу. Сидит он в темнице, а весь город бурлит, как адский котел. Одни говорят: «Ужасный век, скверны дела людей, и нет им веры!» Другие говорят: «Ремесленник под стать своему ремеслу; как вино, сгнивая, становится уксусом, так и старик этот в конце концов стал

злодеем». И все, потупившись, вздыхают о свершившемся святотатстве и причитают: «Эх ты, уксус, винный отпрыск».

А старик сидел в темнице, закованный в железные цепи. Правда, кандалы не сжимали его тонких, как тростинки, рук. Когда Бог посылает человеку беду, Он подслащивает ее горечь, чтобы легче было пережить страдания. Старик сидел и потряхивал цепями, когда из щелей стала выползать всякая мерзость. Из страха опуститься на пол он положил голову свою между коленями своими, как бы погружаясь в видение колесницы, пока не привели его в суд.

Судья сказал:

– Ты признаешься, что собирался взломать ящик?

– Я собирался открыть ящик, потому что деньги...

Но судья не дал ему закончить и закричал:

– Подсудимый признается, что хотел взломать ящик!

Старик хотел было объяснить судье, что он не совершил никакого преступления, что в ящике были его деньги и что поэтому – неповинен человек, укравший у самого себя. Но, видно, так уж было угодно Богу, что чем больше он говорил правду, тем больше казалось, что он лжет. Судья вызвал свидетелей.

Вошли ксендзы, достали из-за пазухи свои святыни, поцеловали их и поклялись, что в такой-то день такого-то месяца, в такой-то час они подошли к такому-то ящику, чтобы открыть его, и застали там еврея, который держал в руке камень и намеревался этот ящик взломать.

Сказал им судья:

– Вы узнаете этого старика? Это он собирался взломать ящик?

– Да, – отвечали они, – мы свидетели этому.

Старик ничего не понимал: как такие благообразные люди клянутся в том, в чем клятва не нужна вовсе?! Он тряхнул руками, и его цепи громко зазвенели.

– Ты хочешь сказать, – произнес судья, – что эти почтенные свидетели лгут?

Боже упаси, у него этого и в мыслях не было. Ведь он и вправду собирался открыть ящик. Зачем это судье понадобилось подбивать его на ложь? Нет, он не станет лгать; он только хочет, чтобы ему отдали его деньги. Его руки и ноги в кандалах, и все, что ни произносят его уста, идет ему же во вред, но все же есть у него еще глаза. Он поднял глаза и заглянул в лица судьи и свидетелей. Колдовство какое-то: все говорят правду, а правда не дает свершиться правосудию. Посматривая на свои кандалы, старик одним глазком взглянул поверх головы судьи и вдруг увидел на стене икону «того человека». «Ты еще и улыбаешься мне!» – хотел было воскликнуть он, но только ударил кулаками по столу, да так, что звон цепей загремел по всему залу, и закричал:

– Отпустите меня и верните мне мои деньги!

Его избили и вернули в темницу.

Старик сидел на соломе и плакал: «Боже всемогущий, Ты знаешь, сколько лет мыкался я в изгнании, хорошей еды не ел, красивой одежды не носил, в хорошей квартире не жил, и все мои годы были кислыми, как уксус. И все это я принимал с любовью, лишь бы попасть в Твою Святую Землю. И сейчас, когда уже пришло время, у меня отняли все и бросили в тюрьму». Так, плача, он и задремал.

В полночь он проснулся. Нет в темнице ни мезузы, ни кувшина. Стал он позвякивать цепями и затянул грустным голосом те песни и славословия, которые он привык петь по ночам. Он пел и пел, пока не задремал снова. Вдруг дверь открылась, и показался силуэт человека. В руках он держал каменный ящик. Некое подобие улыбки озаряло его лицо. Старик отвернулся и попытался снова уснуть. Но «тот человек» поставил его на ноги и сказал:

– Держись за меня, и я отнесу тебя, куда пожелаешь.

Старик поднял свои руки и сказал:

– Как же я могу держаться за тебя, если мои руки закованы в железные цепи?

– А ты попробуй.

Старик протянул руки и обхватил его шею. А тот улыбается и говорит:

– Сейчас я отнесу тебя в Землю Израиля.

Старик обнял «того человека» за шею, и он повернулся лицом к Иерусалиму. Они полетели в первый раз. Вдруг исчезла улыбка с лица «того человека». Они полетели во второй раз – и у старика заковались руки. Когда полетели они в третий раз, он почувствовал, что обнимает холодный камень. Его сердце затрепетало, руки ослабели, и он сорвался и упал на землю. Когда на следующий день тюремщики вошли в темницу, в ней никого не было.

В ту же ночь в иерусалимской ешиве раздался стук. Выйдя на улицу, все увидели, как сонм ангелов возвращается из изгнания и как будто несет человека. Его приняли и похоронили в ту же ночь, ибо не оставляют покойника без погребения до утра в Иерусалиме.

(Перевод Романа Кацмана)

ПЕСНЬ, ЧТО БЫЛА ВОСПЕТА^{1,2}

השיר אשר הושר

האיש המתוק חזר ובא. הירכו זרח על שפתי והזיב את האבק שבוקנו. חייך זה שלא פסק מפיו נתן לו פנים בינוניות. אבל תמימות שהיתה בו ליבבה את תנועותיו הרגישה את לבי. הוא היה צנתם ובגדיו מהזהים, כבגדי העניים שאין בידם ליקח להם בגדים חדשים. מכל מקום לא נראה בהם קרע ולא נמצא עליהם לא רבב ולא טלאי. וכמין הסוטרות יוצאת מכתפיו. כאדם שהטעינו עליו משאוי ואינו מקפיד.

תחילתו של איתו איש כך היתה. בן שלושים שנה עלה לארץ ישראל ולמד לסדר אותיות והיה שמח לאכול מיניע כפיו ולפרנס את אשתו ובניו. אחר ימים קצה נפשו במלאכתה. שרוב הדברים שניחנו לו לסוד לא היתה רוחו נוחה מהם. שרובם דברי שחוק או מחקר. ולעבוד בבתי דפוס של ספרי יראים מלאכתם מרובה ושכרם מועט. עמד ולקח לו קצת ספרים מאותם שאין הפסד בקריאתם ומחזר עמהם בעיר. ספר אחד, שאף רבינו מזכירו לשבח. הביא לי הציע לי לקנותו. עם שאני מביט בספר סיפר כדרכו. דבר תורה או סיפורי מעשיות. כדי לקרובני קצת למה שקרוב ללבו. ושכח מתוך כך להגיד את החבילה מידו.

נטלתי את החבילה מידו והושבתיו על הכסא ושאלתי אותו היאך אדם חלוש כמותו מטלטל חבילה כבדה כל כך. חייך ואמר קשים מזונותיו של אדם.

אמרתי לו הרי קרוביך שבאמריקה מבקשים ממך לבוא אצלם הם יפרנסוך בכבוד. חייך ואמר קרובי עשירים גדולים, אלא שאין להם הרגשת ארץ ישראל, שמדמים בלבם שאפשר לצאת מארץ ישראל בשביל פרנסה. הגאון מווילנא היה אומר כל מה שנתנו חכמים קצבה לדבריהם לעולם לא בטל. קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. כך היה בימיהם זכרונם לברכה וכך יתא עד סוף כל הדורות. העשיר בעשרו העני בעניו. וכאן

צחק לו כאילו כל ענין הפרנסה הוא דבר של צחוק. הוסיף ואמר אומרים בשמו של הבעל שם טוב אמרו בגמרא הני תרי בחדו וכו'. והרי לא היה שם אלא אחד, אלא הוא שחק על העולם העולם שחק עליו. אף כך קרובי שחקים עלי שאני יושב כאן ואני שחק עליהם שהם יושבים שם.

וכך היה יושב לפניו ופניו שמחים כדרכו בכל עת. בין שעומד בינו לבין קונו, בין שעומד בינו לבין עצמו, בין שעומד בשוק בין הבריות. והוסיף וסיפר ולא הרגיש שאיני שומע. כנגדי עמדה אשתי ושמעה. ואם איני טועה אף ילדי עמדו עמי ואיני יודע אם שמעו או אם עמדו סתם.

לאחר שהלך לו אמרתי לעצמי אדם זה מאנשי קהל ברי לבב הוא. שבקטנותי שקוד הייתי על ספריהם, והרי זה כמה שנים שאני דר עמהם בעיר אחת ועדיין לא נכנסתי לבית מדרשם. פעמים הרבה רציתי ליכנס אצלם, כדי לדאות את הריקוד שנוהגים לרקד בכל יום אחר התפילה.

הנבחרתי עצמי מכסאי והתחלתי מטייל בחדר ומביט בכתלים ובתקרה ובחלון ובחורף, כאילו חסר שם דבר. עם שאני מביט ומציץ הלכתי אצל ארון הבגדים והוצאתי בגדי שבת שלי.

שאלה אותי אשתי הולך אתהו אמרתי לה למה אמרה בשביל שראיתי שהוצאת בגדי שבת שלך. אמרתי לה שטא תלכי עמי.

כיון שהסכימה לילך עמי שאלתי את ילדי אפשר אף אתם רוצים לילך עמי. ענו הילדים ואמרו נלך. נסתכלתי בהם בחיבה יתירה וביקשתי לומר כלום יודעים אתם להיכן מבקש אבא ללכת ולא אמרתי ולא כלום.

לא שאלתי את עצמי היאך אגיע לבית תפילתם של אנשי קהל ברי לבב והיאך אמצא את הדרך. והרי מימי לא הייתי שם. ולשאל אדם עליהם ספק אם ידע. לפי שהם שפלים בעיניהם לפני המקום שפלים הם בעיני הבריות ואין אדם יודע את מקומם. הלכתי אחד לבי.

דרך הילוכנו סיפרתי לאשתי וילדי קצת דברים על אנשי קהל

¹ © Роман Кацман. Перевод не опубликован.

² Неточ.: Исаия 26:1

עם חשיכה. אבל כבשתי מחשבותי בלבי ונתאמצתי שלא להרהר כלום.

נשמע שתאום קול לא קול, כקול שעה בשעה שפוקרת את תברתה ופודשת ממנה לעולם. הגבהתי עיני וראיתי את האיש שביקרני היום עומד ופניו כלפי העם. אותו החיוך שהיה זורח בפניו נעקר ונתלש וכפיו קמוצות מתוך חרדה הוא מדבר לעצמו וקולו מקיף את המלים והמלים מקיפות את קולו. הסיתי אזני ושמעתי

תבל אָשד עֲשָׂה מִדָּבָר
וְשָׁמַשׁ מִחֶפֶז עַל הַצְּלָלִים.

איני יודע אם החרוזים מגוף דבריו או אולי הם תולדות הניגון, כעשן זה שיוצא מן האש ועושה צורות ברקיע וכמדובר זה שהוא תוססתו של יישוב החמה להסת שם ואין צל לבריה.

בקמצו שתי ידי והתחילו מרתתות. כאילו אחזו באותה חרדה דומה שאף אשתי וילדי עשו כן. תליתי עיני כנגדי לראות אם כן הוא. נתעלמו שתאום או אולי לא היו כלל עמי. נולת חיוך מתוק מרפרף היה באויר. כמין חלום שאדם רואה וסבור שאף אחרים רואים אותו.

ברי לבב על עבודתם את השם ועל שפלות רוחם ועל ענות יהודה שיש בהם. זו עונה שמכרעת את היופי ומעולה מן החן. וכיון שראיתי שאשתי וילדי מקשיבים לדברי הוספתי וסיפרתי להם על אותו צדיק, שזה יותר ממאה שנה שנסתלק מן העולם ועדיין אשו יוקדת, וקרוב הדבר שתהא יוקדת והולכת עד לביאת הגואל.

בית תפילתם של שני חדרים ופתחו פתוח לרחוב, שחומה נמוכה חוצצת בינו לבין שאר הרחובות. וגידולי בר משגשגים ועולים מן החומה הקליה בחמה, ושברי כלי זכוכית מנצנצים מהם ונותנים להם זיו, כויו סללי בוקר בין חולות המדבר. נודקרה ידי מאליה ונתקשרה ונתחברה לכפות המנעול. אמרתי לי בלחישא כאן.

כאן, ענתה אשתי אחרי וכיסתה את שערה ותיקנה מצנפותיהם של התינוקות.

כשני מניינים היו בבית התפילה. מהם זקנים מהם בחודים, מהם שכבר יצאו מתקופת הבחרות ולא הגיעו לזקנת. אף על פי כן דומים הם זה לזה. אם במלבושיהם השחוקים ואם בכובעייהם המעוכים ואם בשפלות הרוח ואם בעצבות שבפניהם שהיא בלולה בשמחה. זו שמתה של עובדי השם שקרובים לדרך האמת. מהם עמדו ונסתכלו בספר ומהם סילו מחדר לחדר, כשזקנמ מסתלסל מאליו וסיאותיהם מחליקות את לחייהם. וקול לא קול עלה מן הקרקע ומכתלי הבית כקול צבע שנותן המחוקק לתוך אותיות המצבה וכקול טלית ישנה כשעה שכולעת את דמעותיה.

כבשתי את נשימתי ורמזתי לאשתי וילידי שיתנו אזניהם וישמעו. זקפו עיניהם והביסו עד שפירשו עיניהם לעצמן ונעשו רואניות, ממש בלא שום תיווך של פנים.

אותה שעה כבר סיימו את תפילתם, ואם נהגים לעשות מחול אחר התפילה צריכים היו להתלקט כאחד ולרקד. והם לא עשו כן, אלא כל אחד ואחד עמד לעצמו ולא נראה שום הכנה לריקוד. עמדתי אף אני ביני לבין עצמי כבערב תשעה באב

Он снова пришел, этот милый человек. Улыбка сияла на его губах и золотила запыленную бороду. Эта вечная улыбка придавала его лицу черты посредственности. Однако была в нем какая-то невинность, которая преображала его движения и волновала меня.

Он был сухощав и носил потертую одежду, как те нищие, которые не могут купить себе новой. При этом, на его одежде не видно было ни дыр, ни заплат. Его плечи были сгорблены, как у человека, который несет тяжкий груз и не знает об этом.

Его история началась так. Когда ему было тридцать лет, он приехал в Землю Израиля и выучился на наборщика. Он был рад своими руками зарабатывать свой хлеб и кормить жену и детей. Но вскоре его работа стала ему в тягость, ибо по большей части ему приходилось набирать юмористические брошюры или ученые трактаты; его душа не лежала ни к тому, ни к другому. В типографиях же, где печатают религиозные книги, работа велика, а плата мала. Тогда он взял кое-каких книг, из тех, что никогда не вредно перечитать, и стал разносить их по городу. Одну из них, ту, что и наш рабби хвалил, он принес мне и предложил купить.

Пока я разглядывал книгу, он начал, как обычно, рассказывать чудесные истории, толкуя Тору и стараясь привлечь меня к тому, что интересно ему. О связке книг в его руках он и вовсе позабыл.

Я взял у него книги, его самого усадил на стул и спросил, как он, такой слабый человек, может носить такую тяжелую ношу. Он улыбнулся и ответил:

– Труден хлеб человеческий.

– Ведь ваши родственники в Америке зовут вас к себе. Они помогли бы вам достойно зарабатывать свой хлеб.

– Мои родственники, – сказал он улыбнувшись, – большие богачи, но у них нет любви к Земле Израиля. Им кажется, что можно оставить Землю Израиля ради заработка. Виленский Гаон говаривал: «Все, что обосновано мудрецами, незыблемо вовеки». Труден хлеб человеческий, как разведение вод Чермного моря.¹ Так было в их времена, и так будет до конца дней: богатство для богатого, бедность для бедного.

И он рассмеялся, как будто трудности заработка – это ужасно смешная вещь.

– Говорят, – добавил он, – что Бааль Шем Тов как-то сказал: «В Талмуде сказано: Хани трей бадохей² и т. д., мол, вот идут два весельчака, радующие людей; а ведь был там только один, и он смеялся над миром, а мир смеялся над ним». Так и мои родственники смеются надо мной, что я живу здесь, а я смеюсь над ними, что они живут там.

Так сидел он передо мной, и его лицо было радостно, как и всегда – перед Создателем, наедине с собой или среди людей на базаре. Он и не заметил, что я его не слушаю. Моя жена, напротив, стояла и внимательно слушала. Если не ошибаюсь, там были и мои дети, но слушали они или просто стояли, я не знаю.

Когда он ушел, я подумал: «А ведь он из Общины чистых сердцем; над их книгами я корпел в детстве, и вот я живу с ними в одном городе уже много лет, и не бывал ни разу в их синагоге». Много раз я хотел побывать там, чтобы увидеть танец, который они танцуют каждый день после молитвы.

Я поднялся и стал расхаживать по комнате, всматриваясь в стены, в потолок, в окно и в то, что за ним, как будто там чего-то не достаёт. Не переставая высматривать да поглядывать, я подошел к шкафу и взял мою субботнюю одежду.

– Ты уходишь? – спросила меня жена.

– С чего ты взяла?

– Я вижу, ты взял субботнюю одежду.

– Может, пойдешь со мной?

Она согласилась, тогда я спросил детей:

– А вы хотите пойти со мной?

– Пойдем, – ответили они.

Я посмотрел на них как-то особенно нежно и хотел было сказать: «А вы знаете, куда папа хочет идти?», но промолчал и ничего не сказал.

Я даже не задумался о том, как я попаду в синагогу Общины чистых сердцем, как я найду дорожку, ведь я ни разу там не был. Поскольку низки они в своих глазах перед Богом, низки они и в глазах людей, а потому бесполезно расспрашивать о них прохожих. Итак, я решил идти, куда сердце подскажет.

По дороге, я рассказал жене и детям кое-что об Общине чистых сердцем, об их служении Господу, об их смирении и необыкновенной скромности, которая больше красоты, выше благообразия. И видя, что мои жена и дети слушают меня, я рассказал им о том праведнике, который более ста лет назад покинул этот мир, но огонь его пылает до сих пор, и, возможно, будет пылать до прихода Мессии.

Их синагога – это две комнатки с выходом прямо на улицу. Низкая стена отделяет ее от других улиц. Эта опаленная солнцем стена покрыта дикой порослью, в которой, как утренняя роса среди песков пустыни, поблескивают осколки бутылок.

Моя рука сама поднялась и легла на ручки замка,³ сливаясь с ними.

– Здесь, – прошептал я.

¹ Вавилонский Талмуд, тр. Псахим 118

² Вот два весельчака (арам.). Неточ.: Вавилонский Талмуд, тр. Таанит 22А

³ Песнь песней 5:5

– Здесь, – отозвалась жена. Она накрыла волосы и поправила шапочки детям.

В синагоге было около двух десятков человек – старики, юноши и те, что уже расстались с юностью, но еще не состарились. Все они были похожи друг на друга – то ли потертой одеждой, то ли мятыми шляпами, то ли смиренностью или грустью пополам с радостью на их лицах. Такова радость тех, кто, служа Богу, стремится приблизиться к пути истины, но, на самом деле, уже идет по нему. Некоторые стояли и посматривали в книги, другие прохаживались из комнаты в комнату. Пейсы поглаживали их щеки, вились их бороды... И из пола и стен доносился то ли звук, то ли нет, что-то, похожее на звучание краски, которой гравер покрывает буквы надгробия, или на звук, который издает старый талес, когда глотает слезы.

Затаив дыхание, я дал знак жене и детям, чтобы они прислушались. Они стали всматриваться, да так, что их глаза выскочили из орбит.

К тому времени молитва уже закончилась, и теперь все должны были собраться и как один пуститься в пляс. Но этого не произошло. Каждый стоял сам по себе, и танцевать никто не собирался. И я тоже стоял один, как в сумерках вечером девятого Ава, стараясь сдерживать свои мысли и ни о чем не думать.

Вдруг раздался то ли звук, то ли нет, нечто похожее на то, как звучит одно мгновение, когда оно встречается с другим и расстается с ним навеки. Я поднял глаза и увидел того человека, который был у меня сегодня, стоящего лицом к людям. Улыбка, сиявшая прежде на его лице, была оторвана и отброшена, ладони были сжаты в кулаки от страха. Он говорит сам с собой, его голос объемлет его слова, и его слова объемлют его голос. И я услышал:

Пустыня – это дым вселенной

И солнцем скованная тень.

Я не знаю, сложились ли эти строфы из его речей, или они родились из мелодии, как рисующий образы в небе дым рождается из огня, или как из селения рождается пустыня, где печет солнце и ни для кого нет тени.

Мои руки сжались и задрожали, будто объятые тем же страхом. Похоже, то же случилось и с моими женой и детьми. Я поднял глаза, чтобы убедиться, так ли это, но они вдруг исчезли, а может, их и вовсе не было. Была только милая улыбка, парящая в воздухе, словно сон, который видится нам и, как нам кажется, всем остальным.

(Перевод Романа Кацмана)

Пока не придет Элиягу¹

א

היה שונה סרק כנגד כל אות האות של שמו. כנגד אות אלף סרק ארבעה אבות וכנגד אות בית סרק במה אשה יוצאת, וכנגד ריש סרק ר' אליעזר דמילה, וכנגד אות הא סרק האשה שהלך בעלה וצרתה למרינות הים, וכנגד אות מס סרק מי שמתו מוטל לפניו. וכן כנגד אותיות שם אביו של הנפטר וכן כנגד אותיות נשמה. כיוצא בזה לגבי נפטרות. בכך היה יושב ושונה בכל יום כך וכך סרקים לפי המתים שנטל עליהם שכר. אותו היום לא שנה אסילו פרק אחד אסילו משנה אחת. כאילו כבר הגיעה עת תחיית המתים ועמדו כל ישיני עפר מקבריהם האינם צריכים לפרק משניות לעילוי נשמתם. ישב לו השמש בינו לבין עצמו ושקל את מעשיו. עשה וזרות כשננות ושנות כאילו לא כלום, כלומר חסאים שעבר עליהם בדרך עשאים כאילו כשננה עשאים, ועל חסאים שעשה בשונג עשה אותם כאדם שתמיה ואומר אף על זה סקחת עיניך. אבל חרטתו שיברה את לבו.

ב

נפתחה הדלת ונכנס הלך אחד. כובעו מרוסס היה ובגדיו סלאי על גבי סלאי ומצעלי תלויים היו לו בורעו וכולו עני שבעניים שאין עמו אלא עניותו. אילולי שיער השמש באביו של התינוק שמת היה סבור שאינו אלא הוא. באמת לא הרז זה כהרז זה, שזה עניותו החביאה עצמה בכגדו אילווה עניותו צוחה מכל סלאי וסלאי, אלא השמש מתוך שצללה באוניו קללתה של האלמנה נזכר בבעלה המת, ומתוך שזכר בו נרמה לו שהוא זה. ספח לו ההלך לשמש על כתפיו כדרך הריקים, שמראים חיבתם בידיהם, כנץ על ידי הסתה על הכתף או על ידי מיעוץ בכרס וכיוצא, דרך כך אמר לו, מה זה יהודי אהובי שאתה מיצר? יהודים אנתנו ברוך השם תאה ליהודי שהוא שמח בכל עת ובכל שעה שזכה שיהודי הוא, אתה יהודי אהובי פנים וחיכות אתה מראה. חס ושלוש שכחת שיהודי אתה. הביס השמש כועס על ההלך וביקש לאחז בעדפו ולהוציא מבית המדרש. אמר לו לבו, מתוך מתוך, פעמים יכולה השתעה לבוא על ידי אדם סכה. העביר השמש פנים של זעם והחיש את ימינו נתן לו שלום, כדרך שנותנים שלום לאורח. ולענין ששאל מה זה שאתה מיצר, אמר לו, רצונך לידע על שם מה אני מיצר, הריתי אומר לך. אבל שב תחילה, למה תעמוד, ודאי עיף אתה מן הדרך, משער אני שלא באת במרכבה מדיקה. שב ידידי שב. הרי כאן ספסל. איי איי איי, ספסל זה שאני מושב אותך עליו ספסל של בעלי מאות הא, של גבירים אדירים שמאות דינרי זהב מנתחים להם בתוך חביות שכמרתסיהם, שאני אתה ידידי שמחים היינו אילו היו לנו כנגדם קישואים ככושים. עכשיו שאתה יושב אשיב לך על שאלתך. שאל אתה על שם מה אני מיצר. אגלה לך את צרת לבי, כאדם שמגלה את צרותיו לאהובו, אף על פי שאני רואה אותך עכשיו בפנים הראשונה דומה אתה עלי כאילו מבטן אם אחת יצאנו, כאילו תאומים אנו. לא אקרים הקדמות, אתחיל בנוף הענין. בשבת זה קודאים פרשת כי תבוא שקוראים בה את התוכחה, והיום יום חמישי בשבת הוא ועדיין לא מצאתי מי שיעלה לפרשת התוכחה, ואם אין מי שיעלה לפרשת התוכחה מתוהב אני לעלות. סבור אני ידידי שירדת לעומק הענין. הקיפו ההלך לשמש בעיניו האמר לו, יהודי אהובי מה דברים אתה מספר? וכיש לך אדם מישראל שהוא מיצר על שמוכים אותו לעלות לתורה. אדרבא כל מי שזכה לעלות לתורה שמח תגודר לצדקה. אתה יהודי אהובי מתירא אתה שמא יקראו לך לעלות לתורה. אל תקפיד עלי אם אומר לך שלא מצאת בי פתי שזכה שמאמץ בזה. אלמלא וקנן ופיאותיך מעידים עליך שאדם מסרים אתה הייתי אומר ליצן אתה. התחיל השמש תהוה, אני מדבר בפרשת התוכחה והוא אומר זכות היא לעלות בה לתורה. משל למה הדבר דומה, לבן כפר שלקח לו תרנגול לכסרה ובידך עליו אשד יצר את האדם בחכמה. וכבר נתחדש השמש על כל מלה שבזבו על ההלך. ואלמלא לבו הטוב שדיבר עליו טובות כבוד היה הוסף פניו ממנו ומניחו. ולפי שהדברים שאמר לו לבו מן המשנה הם לסיכך כדאי לחוד עליהם. כך אמר לו לבו, אין לך אדם שאין לו שעה האין לך דבר שאין לו מקום.

ב

בין בית המדרש הישן ולבית המדרש החדש סמוך לפתח שכנגד המרחץ תיבה אחת קטנה של עץ מנתחת לה. כמוחה לא ראינו לא אנתנו ולא אבותינו. כמה דודות מנתחת לה התיבה. גבבים לא גבבות, ידיים מששניות לא הזוזה ממקומה. של מי היא ומי הניח אותה כדאי הוא הדבר לספור. גבאי בתי תפילה שבעירנו כשהיו שוכרים שמש היו מתנים עמו שבשבתות שקורין את התוכחה עליו להמציא איש שיעלה לפרשת התוכחה. לא מצא מי שיעלה לפרשת התוכחה יעלה הוא לפרשת התוכחה. אבל אמרו, מימיה של ביטשאטש לא עלה שמש משמשי ביטשאטש לפרשת התוכחה, שאין לך כל שמש ושמש שאינו מוצא לו עני שמתרצה ברצי כסף לעלות במקומו, שעיניהם של עניים תלויות למעות. שנה אחת הגיעה פרשת כי תבוא ולא מצא שמש בית המדרש החדש עני לפרשת התוכחה. כלום כלו העניים מן העולם מעשה הוא שהיה. משיצא רוב השבוע התחיל הואג, שמא יצטרך הוא לעלות לפרשת התוכחה ולא לחנם היה רואג, שאין אדם שיעשה תמיד טוב ולא יחסא לעולם, העשיר בעשרו והעני בעניו. ומה עשירים שאינם חסדים בעולמם מכל טוב באים לידי חסא, עניים שאין להם אלא עניותם בלבד על אחת כמה וכמה, כאותו מעשה שאירע את השמש הלו. שנה אחת היתה צנה עזה בעולם והיו ילדיו הרכים חולים מן הצנה, נכמדו רחמיו עליהם ונטל מעצי בית המדרש והסיק בהם את תנורו. שוב פעם אחת היה מעשה, הגיעו לילי חנוכה ולא מצא ליקח לו שמן להדליק, הדליק בשמן של בית המדרש. עצים ושמן שהקדישו לתורה ולתפילה השתמש בו הוא לצורך עצמו. הקדוש ברוך הוא מאריך אף ואינו גובה את שלו מיד. אבל לא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. עניה אחת היתה בעיר. מת עליה בעלה ולא הניח לה חוץ מבן קטן שילדה לו. נתנחמה האלמנה בבנה. היו לו לאביו של התינוק געגועים על בנו ולקח אותו. לילה אחר בא התינוק אצל אמו בחלום ופניו היו עצובות. אמרה לו, מה לך בני, לא טוב לך אצל אבא ענה הבן ואמר לה, טוב היה לי אילו היו אומרים כאן בעולם השפל מלה יהודית לעילוי נשמתו. צעקה האם בחררה, בני בני, נשמתי שלי, מה דברים אתה דובר, וכי לא שכרתי את השמש של בית המדרש החדש שאמר שלוש פעמים בכל יום קדיש לעילוי נשמתך וילמד בכל יום פרק משניות עם פירוש. את מטפחת ראשי שקנה לי אבא שלך אחר לידתך מכרתי לשם כך, ואתה אומר טוב היה לי אילו אמרו מלה יהודית לעילוי נשמתך. למחר הלכה אמו של התינוק וברקה אחר השמש. מצאתו יושב לסני ספר משניות וראשו מתח על הספר כשהוא מנמנם. ולענין אמירת קדיש, שמושה שמכר עצמו לכמה בעלי יארצייטיים לומר קדיש. נתמלא לבה כעס וקיללה אותו בכל הקללות שבתוכחה. היה השמש יודע שאין קללת אלמנה חחרת ריקם וזיה מיצר, שאם לא יעמיד אחד במקומו הרי עליו לעלות לפרשת התוכחה ומקרה לו כל הקללות שבתוכחה שבהן קלה אותו האלמנה. משהגיע יום חמישי בשבת ועדיין לא מצא איש עני התחיל מתייאש עד שהתעלם מן ההשגחה שיכולה לסלק כל צרה כהרף עין.

¹ Опубликовано: Иерусалимский журнал, № 48 (2014). С. 155-167.

שחישב עליו לקרותו לפרשת התוכחה, לסוף שנים שלושה פסוקים קודם לפרשת התוכחה פרח לו האורח.

התחיל לדבר עם ההלך כדי לקחת את לבו בדברים התחיל מספר לו על הנבירים של בית המדרש, כמה עשרו של זה וכמה עשרו של זה וכמה נתן זה ונתן לבתו וכמה ממתן בזבו זה על היתר של מאה רבנים בשביל בנו.

אמר ההלך, אילו לא שאני בהלך לילך הייתי מנקב אוני ככברה כדי לשמוע רבדים. אמר השמש, לאן אתה מבקש לילך? אמר לו, לסריבילוק, לסריבילוק למה? אמר לו, בן גולד ליהודי בסריבילוק. – ואם גולד בן מה? אמר לו, רוצה אני לבוא להכנסת הבן לבריית. אמר לו, אם יין שרוף אתה מבקש אתה מוצא בביתו קנקן מלא, ואם דבר של מזונות אתה מבקש, טובים ריקי ביטשאטש מכל מיני מאפה שבועלם. רבי זכריה בנו של רבי ליבוש ראש מדינה בן עזן תהא מנחתם, פעם אחת נסע אצל חמיו לפידיאייץ. כשחזר משם שאלה אותו אמו הנגייה מה האכילה אותך חמותך? אמר לה, כל הימים לא פסקו כל מיני מצדנים משולחני, אלא כל זה איננו שווה לי כריק אחד של השמשת שלנו. יודע אתה ידדי אותה השמשת מי היא? אמא רבתה שלי היא. ואמא שלי עליה השלום קיבלה ממנה האשתי קיבלה ממנה. בא לביתי ונברך שהכל ומזונות. אמר ההלך, חביבים עלי דבריך מכל מצדני עולם, אלא בהלך אני, כדי שאניצ לפריבילוק קודם חשיכה האשמע את התינוקות קורין קריאת שמע בפני היולדת. צחק השמש ואמר, מציאה מצא, קריאת שמע של תינוקות בכפר.

אם אתה מבקש לשמוע תינוקות קורין קריאת שמע המתן עד שיכנסו תינוקות לבית המדרש לתפילת ערבית, ולא קריאת שמע בלבד אתה שומע אלא אף קריאת יתום. בעתן הדרור רבים מתים כשהם צעירים ומניחים אחריהם יתומים קטנים. על שם מה אתה מתאנח? על יהודים שמתים? על זה באמת ראוי להתאנח, אלא שאתה רואה מזה שאין אתה צריך לכתת רגליך לכספים לשם מלה יהודית. אל אחטא בשפתי, יושבי כספים, כאלים וסורים, חציים שטים וכורים, וחציים ניים גמורים. ואם גולד בן בכפר מה? אליהו לא יזדמן לך שם. היך ההלך ושתק.

חזר השמש ואמר, ואף מנעליך שתלרים לך על יודעך מביאים אותי לידי ספק אם ילכו עד לכפר. טול את התיבה ובוא עמי. למה לך להניחה בחזק אם אתה יכול להניחה בבית. חס ושלוים שיש כאן נגבים, אלא ידים משמשות חן, דואים חפץ מיד ממששים. אם ככרה היא עזוב אעזוב עמך. צחק ההלך ואמר, קלה היא ככסותו של עני בתקופה סבת. ואם ישמשו ימששו.

פשפש השמש בבגדו והוציא פרוטה מכיסו ואמר לו ההלך, הא לך. אמר לו, מה זה? אמר לו, מעות. אמר לו, מעות למה לי? אמר לו, אם תבקש ליקח לך כוס יי"ש או פרי יהא לך ממה לשלם. אמר לו, ישראל רחמני, אם ארעב אמצא יהודי שאכילני בלא כסף ואם אמצא אמצא מעין או באר האשתה. אמר לו, אם יש לך פרוטה ביד, לא תמצד לעד. אמר לו, אם כך אצטרך לאחוז את הפרוטה ביד, אם כך אצטרך לילך ביד קמוצה. אם כך יחסדתי שמא מלה ברבית אני, אם כך נרם אני רעה לעצמי שבאים על ידי לחשוד ביהודי.

ראה השמש שאין לו תועלת מן הדברים. תלה בפחונו בהקדוש ברוך הוא, כשם ששיגר לו את ההלך היים כך יחזירנו לו בשבת, מכל מקום הקדים השמש את ההשגחה ושאל את ההלך אימתי הוא חוזר. אמר לו, אם ירצה השם לשבת.

ראה השמש שאין בלשונו רמיה. אבל נתיירא שמא יתגלגל לבית מדרש אחר ויתפתה לעלות שם לפרשת התוכחה. טובים היו הימים הראשונים שהיתה כל העיר מתפללת בבית תפילה אחד, עכשיו שיש כאן חמשה בתי כנסיות יש לחוש שמא יוציאו את ההלך מידו. באמת ששה בתי תפילה היו באותו פרק בכיטשאטש, אלא שהשש של חסידים היה ולא היה נחשב בעיני יואל יונה השמש לבית תפילה.

עם ששה מצטער על הימים הראשונים שהלכו להם הלך לזוה לבריית מילה.

ה

הצע ערב שבת ולא חזר ההלך. הגיעה חשיכה של ערב שבת ולא חזר. התחיל השמש מיצר, אבל לידי יאוש לא בא. אומר היה השמש, אם לא בא לתפילה יבוא אחר התפילה, שהרי שמע ממני שמתפללי בית המדרש יש בהם נגידים הדרכו של עני שמתאוה לשולחנם של נגידים. סימו תפילת ערבית ובוא נגיים אבותינו אצל השמש לבקש ממנו שולחן של בעל בית ואילו ההלך לא היה ביניהם.

ראה השמש והיה מיצר, אבל לידי יאוש נגמר לא בא. אמר יואל יונה, מחר יבוא, מחר יבוא. מימיו לא היו לו נענועים על אדם כבאותו הלילה ומימיו לא נתרעם על אדם כבאותו לילה. כל הלילה היה מריץ עמו, היכן מוצא

אמר לו השמש להלך תודה הרבה לא למדת, לאו כל אדם זוכה. משום כך אין אתה מבחין בין פרשת התוכחה לשאר פרשות שבתורה.

הביט עליו ההלך בעינים שחוקות ואמר לו, מה אתה סבור עלי יהודי אהובי, שדיקן אני מדברי תורה. מיד אני קורא לפניך את שתי התוכחות של בחוקתי ושל כי תבוא אתה ראה שאיני עם הארץ גמור.

נער בו השמש בנייפה וצעק, חתום פיך ושתוק.

אמר לו ההלך, יהודי אהובי אימת יתוש על אוניך שאתה מכסה אותן. אני מבקש לקרות לפניך דברי אלקים חיים ואתה יהודי אהובי אל תקסיד עלי, אלמלא שאסוד לחשוד יהודי הייתי קורא עליך מסיר אונזי משמוע תודה. כל התורה כולה טובה וברכה וחיים ואתה מיצר אתה שמא יקראן לעלות לפרשת התוכחה. אדרבא שמחה היא לך שתעמד סמוך אצל הקורא ותשמע כל מלה שהוא קורא בלחשה. אלמלא שאנו עומדים במקום קדוש הייתי אומר מתלוצץ אתה בי, שאתה אומר שמתירא אתה שמא יקראו אותך לפרשת התוכחה שאמרה הקדוש ברוך הוא מתוך גרתו של משה.

הרהר השמש בלבו, הלך זה פיקח אינו, אבל בעל מזג טוב הוא, אם אני מבקש ממנו יתכן שעלה במקומי. חבל עלי שהצטערתי. מעתה אין לי להצטער אלא על שהצטערתי תחילה. מכל מקום קצת קשה, בקי בשתי התוכחות אינו יודע מה טיבן.

ד

התחיל מתמם עם ההלך. אמר לו, יפה אמרת ידדי, כל פרשיותיה של התורה כולן קדושות ואין חילוק בין פרשה לפרשה, אלא שלא כל הסעמים שונים. יש אדם שאהב לעלות שלישי, משום שאברהם אינו בן עזר נוהג לעלות שלישי, שאהרן שהוא כהן עולה ראשון ומשה שהוא לוי עולה שני. רש אדם שאהב לעלות למפסיד, מי בשביל ברכות ההפסדה ומי כדי להראות את קולו. רש מיני בני אדם מאותם שקודאים לעצמם חסידים שמתאווים לעלות שש. מעתה אל תתמה עלי ידדי שאדם שכמותי בוחר להעמיד אחר במקומי לפרשת התוכחה. אבל אמור לי ידדי, לבני ברכות התורה מה? מכיר אני בני אדם שמרפסים נגות בחילוקים ובסלפולים וכשבאים לברך על התורה מבליעים הם חצי הברכה ומגממנים חצי הברכה, מפני שאינם יודעים לברך. צודבא מרבנן ועם הארץ מדאורייתא. לא לפגוע בכבודך אני מתכחך, שאלה שאלתי. שאלה יתירה, אינה עבירה. אמור לי ידדי, יודע אתה כיצד מברכין על התורה?

הקטפו ההלך בעיניו ואמר לו, וכי יש יהודי שאינו יודע לברך על התורה? ומה על אכילה ושתיה שאינן אלא חיי שעה אדם יודע לברך, על אחת כמה וכמה על התורה שהיא חייו ואורו ימינו. אם אתה רוצה הריני אומר לפניך את ברכות התורה. אמר השמש, לאמרן סתם לא כדאי. יש בהן שמות קדושים שאין להתאיין לבטלה. מכל מקום רואה אני שיודע אתה לברך. בענותותי שדברו רבו עמי הארץ שאינם יודעים לברך ברכה אחת כהלכתה. ומעשה בחתן בשבת של שבעת ימי המשחה שעלה לתורה ואילו אני שדפקתי על השולחן כשמש שמהסא את הציבור שמסיתין בקריאת התורה היו שומעים שאינו יודע לברך.

נתאנח ההלך ואמר, ודאי בן עניים הוא ולא הספיקו אבותיו בירו ללמד. אמר לו השמש, מה עני ומי עני, לאוי ואני ואתה היה לנו בשבתות וימים טובים מה שהוא וזלל וסובא כשני חמישי. יש שאינו לומד תורה מתוך עתני רש שאינו לומד מתוך עושר. אותו החתן מבני העשירים היה. האלמלא אני שהצלתי את החתן מלצע הבריות לא היו יכולים להרים ראש. ומה שכר נתנו לי, מסבעות שחוקות של נחושת.

עם שהשמש מדבר עם ההלך, דיבר לבו של השמש עם השמש. אמר לו, לא לספר סיפורי מפשיות צריכים, לעשות מעשה צריכים. הגיח ידו על זרעו של ההלך דרך חיבה ואמר לו, עכשיו ידדי גלך לביתי ותאכל פת שחורית. לבי אומר לי שנמצא צנת ובצל וקשוא ואולי אף מעט חלב חמוץ. חלב חמוץ ללב, ככבשה לזאב, או נאמר משום, חלב חמוץ שיקי ללב, כל שותיו לא ידעו כאב.

אמר ההלך, לא צריך. אמר השמש, מה לא צריך? לאכול לא צריך? חידושי אנדות אתה משמיעני. אמר לו, לא כדאי. אמר לו, מה לא כדאי? לא כדאי לאכול? מה הפסוק אומר, נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק שאינו מבקש לאכול. אמר לו, בזמן שפתו של אדם מצויה בסלן להסריח אחרים למה? אמר לו, היכן כאן סל והיכן כאן פת? אמר לו, כתיבה הנחתי אותם. כתיבה? משמע חיבה יש לך, משמע לא בידיים ריקות באת לכאן, אלא היכן כאן חיבה? אין כאן שום חיבה. אמר לו, בעזרה הנחתיה. אמר השמש לעצמו, מה לי לפלפל עמו, די לך שהמציאו לך איש עתני לפרשת התוכחה, אלא הלאו שלא יקרה אותך מה שקרה לאותו השמש, שבעה ימים סיטם לו עני בתוך ביתו,

אם לא הספקתי להזמין אותו לסעודת היום, אומץ אותו לסעודה שלישיית. התחיל מתנחם בסעודה שלישיית ולא נתנחם, שאינה רומה סעודה שלישיית לסעודת היום, שיש בה קידוש על היין ונכנסים לסעודה רעבים רש בה כמה מאכלים טובים מלבד הפסטידא, שהמשל אומר לפי האורח כך הפסטידא, מה שאין כן בסעודה שלישיית שאוכלים אותה על השובע ואין אוכלים אלא כדי לצאת חובת סעודה ואין אוכלים אלא לשם פרוסת המצוא וברכת המזון.

ישב לו יואל יונה והיה משתומם, הלך עב שאין צמו אלא עניונו והדי הלב יוצא לדאותו. ואפילו רכסם של בני אדם שיש להם לפרקים געגועים זה על זה, עדיין אין אנו יורעים על מה הנענעים באים. אם מחמת אותו אדם, למה לא היו לנו געגועים עליו קודם? אלא שאני אומר שנה הוא עכשיו מאחר שהכרנוהו, משמע שאין הדבר תלוי בו אלא כי שהכרתיו, אם כן מה גרם לי שהכרתיו עכשיו ולא קודם? בין כך ובין כך לא כדאי לבטל זמן במחשבות בשעה שמאכלים של שבת מונחים לפניך.

העביר יואל יונה את מחשבותיו מלבו רשב לו בסעודת היום שיש בה חלות ריח שרוף ומאכלים ערבים, ולא היה יואל יונה כספר טובה כלפי אשתו ועל כל מאכל ומאכל שהביאה לו אמר שבוטל של המאכל. אבל היה מוסיף ואומר, אילו סעד עמנו האורח הייתי אומר טוב מאוד. אמרה ברכה גיטל, אם כך גניח לו לאורח מכל מאכל טוב וסעוד עמך בסעודה השלישיית. אמר יואל יונה, עצתך טובה היא אבל תמה אני שלא עלתה על לבי תחילה. באמת אף אני חשבתי כן, אלא שצערי הפג את דעתי. בכך אומץ אותו לסעודה שלישיית. גדולים מעשי השם שנותן לאדם בכל עת ובכל שעה לתקן את מעשיו. עכשיו נזמר זמירות ומה שלא עשיתי בסעודה זו נעשה בסעודה שלישיית.

סיימו את סעודת היום ובירך יואל יונה אחר מוזה רשבה ברכה גיטל ונסתכלה בכל מלה ומלה שהוא מוציא מפיו ורשבה וענתה אמן אחר כל ברכה וברכה. אחר ברכת המזון עמד יואל יונה מן השולחן והגיה את עצמו על מטתו כדי לענב את השבת בשינה של אחר הצהריים. נותני סימנים אמרו, שבת ראשי חגיגות שינה בשבת תענב ובאמת כך הוא, שבימות החול אדם שוכב על מיטתו ודעתו פזורה מחמת עסקיו, מה שאין כן בשבת שהשינה מענייני שבת היא שמקיים מתוך כך את מצות מנוחת השבת.

שכב לו יואל יונה על מטתו והפלה לפניו את העני כשהוא סוער על שאלתו ואוכל ושותה ונהנה, שאינו דומה עני המארח עב לפעיר המארח עני, עשיר שאוכל כל ימיו על השובע על כורחו ממעט באכילה, והרי הוא סבור ומה אני שאני עשיר ושולחני מלא מסתפק אני במעט, זה שהוא עני על אחת כמה וכמה שצריך למעט באכילה. מה סופו של עני אצל עשיר, לסוף יצא רעב. אבל עני יודע נפש עני, שכל ימיו רעב וכשעני מארח עני משחדל עמו להשביע את נפשו בכל דבר טוב שמשביע את הגוף וממילא אף הנפש נהנית עמו.

שכב לו יואל יונה על מטתו ודימה בגפשו כאילו ההלך יושב וסועד אצלו על שולחן מלא מכל מה שהכינה ברכה גיטל. ששה ימים בשבוע קצרות של השמש דיקה, בשבת לעולם היא מלאה, פעמים בחסוד של הקדוש ברוך הוא שממציא לידו מעה ופעמים מחכמתה של ברכה גיטל שלוקחת קופה של עצמות ומתקינה מן תבשיל של בשר, שאף זה מחכמתו יתברך, אשה שאינה יודעת לברך ואינה יודעת להתפלל חף מתפילה קצרה בלשון עברי סייס, באשעפער פן אלע באשעפענישן ריך אליין ויל איד דיגען אין אמתן (בורא כל הברואים אותך לבדך רוצה אני לעבוד באמת). הקדוש ברוך הוא נותן לה בינה לעשות תבשילים נאים להנאתו של איש.

בא לו בעל החלומות אצל יואל יונה ועשה יותר ממה שעשתה ברכה גיטל. מאכל עניים התקינה לו ברכה גיטל, בא בעל החלומות ועשאו למעדני מלך, ואפילו עצם שלא היה עליה כזית בשר, הפכה עצמה ליתים צלזיות. לקלק לו יואל יונה שפתיו כשהוא מרחו בשפתיו יתים יתים. ואלמלא לא נעזר לקול יתים שהיו חיבה זה לזה על חלונות יתכן שאף תבשיל של גריסים ברוטב שנתנה לו אשתו בסעודת ליל שבת היה הוסיף עצמו דרך משל לאטריות ברוטב של תרנגול הודי. מפליא לעשות הוא בעל החלומות, אפילו שר הסכמים של פרעה שהיה יודע להכניס ששים סעמים בתבשיל אחד בר בי רב הוא לגבי בעל החלומות.

בכך נעזר יואל יונה משינה של צהרים ונטל ידיו ועמד ממסתו. הביאה לפניו אשתו קיתון מלא מי סירות שציננה לו מערב שנת בחיבת מים קרים. בידך ושתה, שחה ובירך והלך לבית המדרש, וכיצאיו אמר לה לאשתו, ובכך ברכה גיטל מיד אחר תפילת מנחה אבוא עם האורח. אמרה ברכה גיטל, אל תדאג, עריבה אני לך שלא יצא מביטו רעב, ואף אתה תהיה שבע.

שפתך וכי לא אמרת שתבוא? כיך שהתפללו שחדית ועמדו להוציא את הספר ועדיין לא הראה עצמו ההלך התחיל יואל יונה מכך עצמו לפרוענות. הוציא את הספר והניחוהו על השולחן ועמד הגבאי לחלק את העליות ועמד השמש מאחורי הגבאי, שאם יש צורך בו, כגון שיש אדם שנקרא לתורה לא בשם שקראים לו בשוק או ששכח הגבאי שמו של אביו של זה שמתכוון לקרותו לתורה שולח הוא את השמש לשאלו.

עמד השמש וראה עולה אחר עולה. עמד לו בצערו וראה שכבר עלה רביעי. אבד סברו ובטלה תקוותו ולא נשא עיניו לדלת שמא אף על פי כן בא ההלך. עמד לו השמש מזומן לעלות שיש שפרשת התוכחה נתנה בפרשה הששית, שכבר נסכרו כל פתחי תקיה שאפשר להלך שיבוא.

הרגיש שתאום בהלך. לא נשמע קול דלת ולא הביט השמש בדלת אבל הרגיש בו שצומד אצל הדלת. כיצד אתה מפרנס את המקרה הזה? אם השמש לא ידע אנהו מה נדע.

ועדיין לא נשא השמש את עיניו בדלת שמא יתבררה, לא כי אלא דאי יתבררה. נגלה עליו ההלך פנים אל פנים. הציץ עליו וראה ישירות ממוותו. אמד השמש לעצמו, פניו מעידים עליו שאינו סתלתול ובודאי יקיים את הבטחתו. חזר השמש בלבו בשעה קלה כהרף עין מה ששמע בשנים הרבה לענין מוצא שפתך תשמור. מוצא שפתך תשמור אמרה תורה ודבר שהתורה אמרה חייבים כל ישראל לשמור ולשמור. אתה עתה שמור עצמך משמץ פקסוק, שאם בר ישראל אמר לך רבר סמוך עליו שיקיים את דברו, מתוך כך האמונה מתגברת, שאדם רואה שסומכים עליו ועומד הוא ברבדותו. וכשם שישאל נהגים למסה כך נהגים עמם למעלה. לקיים בנו כל ההבטחות שהבטיחו לנו.

בא לו השמש אצל ההלך בפנים יפות ושאל אותו בפה רך, מה שמך? אמר לו את שמו. חזר ושאל השמש, ומה שם אביו. אמר לו את שם אביו. חזר ואמר השמש יודע אתה אהובי לשם מה אני שואל לשמך ולשם אביו. לקרות לך לתורה מתכחן אני, לכבוד אותך בעליה מתכחן אני כדרך שמכבדים אורח חשוב שקראים לו לעלות לתורה. אמר לו ההלך לשמש, חבל על אותו אדם שהעבירו עליו את הומן. כמה שמחה, כמה עונג, כמה הנאה היית גורם לי אילו באת קצת קודם. אמד השמש, מה לך קודם ומה לך עכשיו וכי חמישי לא פרשה נאה היא? וכי לא מן הפרשיות של שבעת הקדושים היא? העדים השמש על הפרשה שהתוכחה נתונה בתוכה, אף על פי שהיא שיש קראה חמישי. אמד ההלך לשמש, אתה יהודי אהובי אתה מבקש לקרוא לי לעלות שיש האני יהודי אהובי כהן אני וכהן עולה ראשון.

נתמלא השמש עברה עד שהתחיו עיניו ניצוצות של זעם שאילו של אש היו היה ההלך נשדף. תקע ההלך את ידו באבנטו והביט עליו בעינים שוחקות ואמר לו, הסד כעס מלבך יהודי אהובי ואל תשבית לך את שבתך. כל פרשיותיה של התורה כולן אהובות, כולן חביבות, כולן טובות וברכות. הודרו יהודי אהובי ועלה לתורה, אל תתן לתורה להתעכב עליך. כבר וזעם עליך הגבאי שמעכב אתה את הקדיאה. נתן בו יואל יונה עינים שאילו של אש היו מיד היה נשדף.

ליבכו ההלך בעיניו והקיטו בחיבת אהבתו. הקיפה אהבתו את לבו ותכנסה בלבו. יצא כעסו ותכנסה בו אהבה וכיך שנכנסה בו אהבה נכנסה בו שמחה. חזר אצל הספר ואחז בשמחה את עצי החיים ובירך בשמחה על התורה כאילו לפרשת חאת הברכה עלה.

מכח שמחתו נתמלא כל בית המדרש שמחה ומכח שמחת בית המדרש הוכפלה שמחתו של יואל יונה. זה כחה של שמחת אמת, שמחה ומשמחת, שמחה ומשמחת.

אחר התפילה הלך יואל יונה אצל ספסל העניים כדי לקרוא להלך לסעודת היום ולא מצאו. הבין יואל יונה מרעו שכבר קרמו אחד, שיש בעלי בתים שחוששים שמא ישבו בסעודה בלא אורה מזרחים הם ובאים אצל העניים ואוחזים בעני ואומרים לו עמי אתה סועד.

דאה יואל יונה שאין בידו לשנות. אמד לעצמו בלשון של ההלך, אל תשבית לך את שבתך יהודי אהובי. מה שעשיר עשיר. חזר לביטו וקידש ונטל ידיו לסעודה ובירך על הלחם והתחיל מומר זמירות. נזכר בהלך שקלו נאה. אמר יואל יונה אילו היה כאן היינו שומעים ניגון חדש. וכיך שגובר בו התחיל מדבר בו. אמר יואל יונה לאשתו, בא לו אורח פורח ומחליף את נשמתו. זכורה את ברכה גיטל כל הטרדות שטרחתו בכל שנה לזמן לי עולה לפרשת התוכחה, עכשיו מצטער אני על כל השנים שהייתי מצטער על שלא עליתי אני לפרשת התוכחה. מרבה שנים מרבה דעת. ועדיין יש נעדים שטבירים על עצמם שחכמים הם מאבותיהם. לא חכמים הם אלא שוטים. ולעין האודת,

עמדו להם זה כנגד זה, זה אצל תיבתו חה משתאה לו מחריש לדעת מה יעשה. בסוף לא היה יכול להאספק והכין עצמו לרבר עמו. עם שהוא מכין עצמו לדבר פתח ההלך את התיבה והוציא משם חפץ אחד ותחבו כנגדו כנגד לבו וסגר את התיבה והכניס עליו כעצמים יפות והלך לו. נגער יואל יונה כאיש אשר יעור מחלום. העביר ידיו על עינו והביט אחד ההלך. בינו לבינו הלך לו ההלך. ואף יואל יונה עקר עצמו ממקומו והלך אחרי.

בא לו אצל ההלך ועמד לו סמוך לו. הסה ההלך ראשו והקישו בעינו ואמר, יהודי אהובי מבקש אתה לומר לי דבר? אמר יהודי אהובי אמר. ביקש יואל יונה לומר דבר נסהם פיו ולא אמר כלום.

חישב יואל יונה בלבבו, אם עכשיו לא אדבר עמו ילך לו האם ילך לו כל היגיעות שינעמי לחנם היו. אבל מה אעשה ואף כי כח להוציא מלה מפי. חלה עינו למעלה והיה מהרהר אם לא ישיעני השם שזא כל יגיעותי.

ראה הקדוש ברוך הוא בצערו ורחם עליו. החזיר לו את כח הדיבר, כמו שכחוב מי שם סה לאלם. אמר לו יואל יונה להלך, הנחת את חיתך. נבע לו ההלך בימינו ואמר לו, תהא מתנת לה. חזר ושאל השמש עד מתי? הקישו ההלך בעינו וחייך ואמר לו, עד שיבוא אליהו. נפקחו עינו של יואל יונה וצחק. הלא אתה זה אליהו. חייך ההלך וסרח לו.

בוא וראה כחה של ביטשאסש. זכה שמש בית המדרש לראות בהקיץ מה שצדיקים גדולים מבקשים לראות בחלום ואף כל אחד ואחד זוכה לראות. שמש שמש של בית המדרש הישן היה, שבוכות התורה שמרבים בבית המדרש הישן זכה. לא כי אלא שמש בית המדרש החדש היה, שקהל המתפללים בו רובם ככולם בעלי בתים היו שעסקיהם מרובים מתורתם. אבל משאם ומתגם באמתה הזי.

כאן הגענו לסוף סיפור המעשה שתחילתו נעוצה כסופו, היינו מי הוא בעל התיבה שמונתת לה בעזרת בית המדרש. ואם אתה שואל מה צורך להלך שכוה בתיבה, ואם יש לו צורך בה למה הניח אותה? על שאלה שכנע זו אין לנו אלא להשיב תיקו. כמו שדורשין אותו גוסריקת ראש תיבות תשבי יתרו קושיות ובעיות. ומה הוא החפץ שהוציא ההלך מן התיבה? המאמין יאמין, שופר הוציא, שקורם שתגלה משית צדקנו יעלה אליהו להר הזיזים ויתקע בשופר, מד נשמע קולו מסוף העולם ועד סופו, מידכתי תבל ועד תחתית ארץ, שומעים כל ישראל ככל מקום שהם, מיד כל הגליות מתכנסות ובאות ועולים לירושלים במהרה בימינו אמן.

בא לו השמש לבית המדרש רשבו לו במקומו שאצל התגור רשבו ואמר לו פרוק מפרקי אבות. אדם קרוב אצל עצמו לכך ביקש למלאות תחילה את חובת היום באמירת פרוק. אבל קיבל עליו שאם יספיק לו הזמן ישנה פרוק או שני פרוקים לעילוי נשמות הנפטרם שקיבל עליהם שכו. מיום שאירע מעשה התינוק שהודיע לאמו שאין מלה יהודית נשמעת בעולם הזה לעילוי נשמות, מאותו היום היה יואל יונה משתדל שלא יעבור עליו יום בלא לימוד משניות.

בכך ישב לו יואל יונה ואמר פרוק. אמירתו מן השפה ולחץ היתה ויותר ממה שהביט בסידור הביט בדלת, שמש יבוא ההלך. אבל ההלך לא בא. אמר יואל יונה לעצמו, אל תשכח לך את שבתך יהודי אהובי, מלים שאמר ההלך בפנים שהקמת ובקול שמחה אמר יואל יונה בפנים ענומת ובשפה רפה.

מה נאריך ומה נשכח את רותנו. הגיע זמן נצחה ולא בא ההלך, לא לקריאת התורה ולא לתפילה. חזר יואל יונה על אותם הדברים שאמר לו ההלך, אלא כשיצאו מפי ההלך בשמחה יצאו וכשאמרו בפי יואל יונה בשפה רפה נאמרו. אף על פי כן לא נתיאש. אמר יואל יונה אם לא בא לחסילת מנחה יבוא לחסילת ערבית ואם לא סעד אצלי בסעודה שלישית יסעד אצלי בסעודת מלה מלכה. מה נתן כח ליואל יונה שלא יתיאש? אם לא המאכלים הטובים שהניח לו לסעודת מלה מלכה איני יודע מה.

כשמולו של אדם בורה, אפילו אורח פורה בורה. כבר יצאה שבת וכבר התפללו ערבית של חול ועדיין לא בא ההלך. היכן התפלל ערבית? במקום שהתפלל מנחה שם התפלל ערבית. ביטשאטש אינה חסרה בתי תפילה. לשעבר נתכנס כל ביטשאטש לבית תפילה אחד, עכשיו יש בה המישה בתי תפילה ואם אתה מנחה אף את חדר תפילתם של חסידים הרי ששה.

הלך לו יואל יונה לביתו יחיד בלא ההלך והבדיל על הכוס ואמר ומירות למוצאי שבת. בעל געימה לא היה יואל יונה מעולם אבל קול זה שאמר בוא את הזמירות יפה לקינות ולא לזמירות. ואפילו כשהוכיח את אליהו שכל ישראל מזכירים אותו מתוך שמחה מתוך געגועים מתוך תקוה טובה שבמהרה יבוא עם משיח בן דוד לא נשמע שמץ שינוי בקולו, מפני דאבת לבו על ההלך שלא חזר. לא נתעכב על כל אגחה האגחה שנתאנח יואל יונה. בין שתעלה לו לאדם מאנחותיו בין שאין תועלת לו מאנחותיו, יואל יונה ספק אם העוילו לו. לכך מניח אני את הספק ואומר דבר שאין כל ספק נוטל בו. חישב אדם לעשות מצוה ותאנס ולא עשה מעלן עליו כאילו עשה. במה דברים אמורים, שחישב לעשות את המצוה לשם מצוה, ואילו כאן מצוה התלחה בדבר היתה, שהיה לבו משוך אחור ההלך, כאדם שיש לו נעגעים מחמת אהבתו.

קדם שהאיד היום עמד יואל יונה ממסתו ההלך לבית המדרש לעשות את מלאכתו. דברים שהיו לו לעשות במוצאי שבת ולא עשה מחמת צער הלך לעשותם עם קימת היום.

בא לו לבית המדרש וטילק את המסות שהיו פרושות מערב שבת והחליף את הפרוכת של שבת בפרוכת של חול והיטיב את הגרות הוסיף שמן לנר התמיד וכן לגרותיהם של הנפטרם ושל בעלי יארצייטם, שפתאום מתאוה לו לנר שכוה לעצום את עינו בעוד יום, בזמן שבעל היארצייט מצוי בבית המדרש וחומד את השמש שלא נתן בו שמן רי צרכו. לאחד שעשה את מלאכתו נסחכל במעשיו שמש הניח רבר שהיה לו לעשות ולא עשה, שהעולם מלא תרעומת, כמה כמה שאתה מדקדק עדיין לא יצאת ידי חובתך.

נתן כך האיד היום נתכנסו המתפללים לבית המדרש לחפילה. לאחר עלינו הקיפו היתומים ובעלי יארצייטם את התיבה משלושת צדדיה ואמרו קדיש ובתוכם יואל יונה. יחומים מחמת אבלם, בעלי יארצייטם מחמת יארצייטם, יואל יונה מחמת ששכרוהו לומר קדיש. לאחר כל הקדישים חזרה דעתו שתאום אצל ההלך והיה תמה. אין לך מי שמכיר טיבם של אורחים פורחים כשמש בתי מדרשות שחוטסים כהרף עין טיבו של אורח פורה, ואילו לגבי הלך זה נסתמה דעתו של יואל יונה ונתקשה מלעמד על טיבו. הלך הוא כשאר כל אורחים פורחים שמשוטטים במדינה אבל שנה הוא מהם, כל דבר דבר שבו מוצאי מפחקם של מחזירי פתחים. אמר יואל יונה, אלך אדאמה מה שם בתיבה שהניח ההלך. סגר את הספר ועמד והלך.

יצא מבית המדרש ופנה לפתח שכנגד המרחץ ששם הניח ההלך את התיבה. עם שיהא יונה יוצא בא לו ההלך אצל תיבתו. הביט עליו יואל יונה ונצטער עליו שמנעליו שהיו חלרים לו בודרעו אינם. סבור היו יואל יונה שמישכן אותם ההלך כדי ליקח לו דבר של אוכל, או שבא עליו גבר אלים תטלם ממנו בודרע. והוא לא ידע שתגם לעני, שאין לך עני שאין עני גדול ממנו. והרי אמרו לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מעצלים לרגליו, יצא זה שאין עמו אלא עניו ומילא אין לו מה למכור.

1

Между Старой синагогой и Новой, рядом с той дверью, что напротив купальни, стоит небольшой деревянный ларец. Такого ларца не выдвигали ни мы, ни наши предки. Меняются поколения, а все стоит этот удивительный ларец, и ни воры его не украли, ни любопытные руки не сдвинули его с места. Чей же он? Кто оставил его здесь? Об этом, пожалуй, стоит рассказать.

В нашем городе, когда нанимали на работу служку, выдвигали условие: для тех суббот, когда читают главы Торы с перечислением проклятий, обязуется он найти человека, который согласен прочесть эти проклятия. А не найдет – прочесть должен будет он сам. При этом, однако, отмечали, что с тех пор, как стоит Бучач, еще не приходилось службе стоять под градом этих проклятий, ибо нет такой службы, который не смог бы найти нищего, готового за деньги занять его место, ведь нищие всегда рады разжиться хоть чем-нибудь. Однажды случилось так, что пришло время читать главу «Когда ты придешь», а служба Новой синагоги все еще не нашел нужного человека. Неужели перевелись на земле все нищие?

Вот как было дело. Когда прошло больше половины недели, служба начал беспокоиться, как бы не пришлось ему самому взойти к чтению этой главы о проклятиях. И было ему из-за чего беспокоиться, ведь все люди грешны: богатый – в меру своего богатства, а бедный – в меру своей бедности. Если грешат даже богатые, те, у кого нет недостатка ни в чем, то тем более – бедные, у которых нет ничего, кроме их бедности, как у нашего незадачливого служки. Как-то выдался такой холодный год, что его малыши заболели. Пожалел он их, взял немного дровишек в синагоге и затопил ими печь в своем доме. В другой раз, когда пришла Ханука и не было у него масла для ханукального светильника, пришлось ему взять масло из синагоги. Дрова и масло, предназначенные для учения и молитвы, употребил он для себя.

Бог терпелив, Он не торопится взимать плату за зло. Другое дело человек. Жила тогда в городе одна бедная женщина. Муж ее умер и не оставил ей ничего, кроме маленького сына, единственного ее утешения. Но вскоре, видно, отец затосковал по сыну и взял его к себе. Как-то ночью явился мальчик своей матери во сне, тихий и грустный.

– Что, сынок, – сказала она, – разве плохо тебе с отцом?

– Мне было бы хорошо, – ответил ей сын, – если бы здесь, в вашем мире, кто-нибудь замолвил хоть словечко за упокой моей души.

– Сынок, сердечко мое, – вскричала мать в ужасе, – что ты такое говоришь? Разве не наняла я служку Новой синагоги, чтобы он три раза в день каждый день читал за упокой твоей души поминальную молитву и Мишну с комментарием? Разве не продала я ради этого тот платок, что твой отец подарил мне на твое рождение, а ты говоришь мне: было бы хорошо, чтобы хоть одно слово было сказано за упокой моей души!

На следующий день пошла она проследить за служкой. И видит: сидит он перед Мишной, положил голову на книгу и спит. Узнала она, что не читает он поминальной молитвы по ее сыну, а вместо этого нанялся читать молитвы на несколько годовщин. Ее сердце наполнилось гневом, и она обрушила на него всю ярость главы проклятий. Служка знал, какую силу имеет проклятие вдовы, и ему стало не по себе, когда он подумал, что, если не найдется ему замена, должен будет он сам взойти к Торе и на его голову снова посыпятся вдовьи проклятия. В четверг, не найдя никого, он совсем впал в отчаяние, забыв, что иногда провидение с легкостью отводит от нас беду в самый последний момент.

2

Когда вышел последний молящийся, служба открыл Мишну. Многие вдовы и сироты платили ему за чтение Мишны в честь их умерших родственников. Кто мог, добавлял пару монет за чтение Мишны с комментариями; кто не мог, полагался на милосердие Всевышнего, который, уж конечно, не оставит покойного, даже если какая-то глава Мишны будет прочитана без коммен-

тариев. Служка не был большим знатоком Торы, а тем более Мишны, требующей острого ума, чтобы находить тайное в явном. И все же, если человек годами сидит в синагоге, а просиживать дни напролет без дела нету сил, он открывает книгу. Вот сидит он перед книгой, а буквы сами взлетают и вливаются к нему в глаза. И если Бог даст, то буквы сами сложатся в слова, а слова – в смысл. И служка завел привычку сидеть перед книгой Мишны. Чтение ее благотворно для души, ведь в слове Мишна те же буквы, что и в слове душа – Нешама. Он выбрал двадцать две главы, по числу букв алфавита, и каждый день складывал их по буквам имен умерших, за которых он брал плату. Скажем, если имя умершего было Аврум, то главы подбирались так: букве «А» соответствовала глава «А вот четыре вида ущерба», букве «В» – глава «В чем надлежит выходить женщине», букве «Р» – глава «Рабби Элизер говорит об обрезании», букве «У» – глава «Уехал муж с другой женой в заморские страны», букве «М» – глава «Молитвы скорбящих». Так же складывались главы по буквам имени отца умершего и по буквам слова «душа». И так же поступал служка с женскими именами. Каждый день он сидел и повторял главы Мишны по именам тех умерших, за которых взял он плату.

В тот день не одолел он ни одной главы, как будто уже пробил час и все спящие во прахе восстали из могил и не ждут больше чтения Мишны за упокой своих душ. Служка сидел и размышлял о своих поступках. И вот его проступки стали казаться ему ошибками, а ошибки – пустяками. Как будто грешки, совершенные намеренно, были оплошностями, а на свои оплошности стал он смотреть с удивлением, как бы вопрошая: неужели ты и это заметил? И все же его мучило раскаяние.

3

Дверь отворилась, и вошел бродяга.

Шляпа мятая, одежда – заплатата на заплате, башмаки висят на плече, и весь он – нищий из нищих, такой, у которого нет ничего за душой, кроме его нищеты.

Служке показалось вдруг, что он видит отца того самого умершего мальчика. В действительности не было между ними ничего общего: бедность одного глубоко схоронилась в его одежде, нищета же другого кричала из каждой заплататы.

Но служка, в чьих ушах звенело до сих пор проклятие вдовы, вспомнил о ее умершем муже и вообразил было, что видит его.

Бродяга похлопал служку по плечу, как это делают проходимцы, заискивая, хватая за руки и тиская брюхо.

– Что с тобой, дорогой мой, – сказал он при этом, – чего грустишь? Мы, слава Богу, евреи, а еврей всегда и везде должен радоваться, что он еврей. Твое лицо так мрачно! Неужели ты забыл, не дай Бог, что ты еврей?

Служка сердито глянул на бродягу и хотел было выгнать его взащей из синагоги, но вдруг подумал: «Погоди-ка, иногда и такой человек может пригодиться». Его лицо просветлело, он гостеприимно протянул незнакомцу руку и ответил:

– Ты хочешь знать, отчего я грущу? Что ж, я тебе расскажу. Да ты садись, не стой, ты, видно, устал с дороги; ты, чай, не в карете сюда пожаловал. Садись, садись, приятель. Вот сюда садись, на эту скамеечку. Э-хе-хе, скамеечка-то эта принадлежит таким важным господам, что мы с тобой, приятель, были бы рады, если бы у нас было столько квашеных кабачков, сколько у них золотых монет. Теперь, когда ты сидишь, я тебе отвечу. Ты спрашиваешь, чего я грущу? Скажу тебе все по правде, как другу. Хотя я вижу тебя первый раз в жизни, у меня такое чувство, будто мы вышли из одного чрева, будто мы близнецы. Без лишних приготовлений начну с главного. В эту субботу читают главу «Когда ты придешь», а в ней – проклятия. Сегодня уже четверг, а я еще не нашел того, кто взойдет к Торе, и если не найду, то придется – мне. Думаю, ты меня понимаешь, приятель.

Поглядел на него бродяга и сказал:

– Что ты такое говоришь, дорогой мой? Разве может еврей огорчиться из-за того, что ему выпала честь взойти к Торе? Напротив, всякий от радости стал бы раздавать милостыню направо и налево. А ты боишься, что тебя вызовут к Торе?! Не сердись, но я не настолько глуп, чтобы поверить в это. Если бы не твоя борода и пейсы, я бы подумал, что ты просто шут.

Удивился служка: ему говорят о проклятиях, а он заладил: это большая честь – взойти к Торе.

Так бестолковая деревенщина берет петуха для ритуала искупления и произносит при этом благословение «Да будет благословен сотворивший человека с мудростию».

Служка уже жалел о каждом слове, потраченном на этого бродягу, и уже готов был развернуться и бросить его, но сердце что-то подсказывало ему и почему-то при этом цитировало Мишну: «У каждого человека есть свой час, и у каждой вещи – свое место».

– Не много же ты преуспел в Торе. Что ж, не всем везет, – сказал он бродяге, – вот почему не видишь ты разницы между главами с проклятиями и другими главами.

Глаза бродяги засмеялись, и он сказал служке:

– За кого ты меня принимаешь, друг мой, за невежду? Хочешь, я прочту тебе проклятия из главы «Если по уставам Моим» и из главы «Когда ты придешь», и ты увидишь, что я не совсем безнадежный неуч.

– Замолчи! – закричал на него служка. – Закрой рот!

Но бродяга сказал ему:

– Дорогой мой, у тебя что, уши заложило? Я ведь хотел прочесть тебе слова Бога живого, а ты... Уж не обессудь, когда бы не было грехом подозревать в чем еврея, я бы решил, что ты отклоняешь ухо свое от слова Торы. Вся Тора – это добро, благословение и жизнь, а ты боишься, что тебя призовут к чтению проклятий. Тебе бы радоваться, что будешь ты стоять рядом с чтецом Торы и услышишь каждое шепотом произнесенное слово. Не будь мы с тобой в святом месте, я бы сказал, что ты смеешься надо мной. Ты боишься, что тебя призовут к речению о проклятиях, речению, сказанному Богом устами Моисея!

«У этого бродяги ума-то не палата, – подумал служка, – зато хороший характер. Если я его попрошу, может, он и выйдет к чтению Торы вместо меня. Напрасно я тревожился. Теперь мне не о чем беспокоиться, разве только о том, что я беспокоился прежде. И все же это как-то странно: он знает обе главы о проклятиях, но не понимает их сути».

4

– Ты, конечно, прав, приятель, – сказал служка бродяге, изображая полнейшую невинность, – все главы Торы святы, и всех их мы любим одинаково; вот только каждый любит их по-своему. Один любит взойти к Торе третьим по очереди, потому что в раю Авраам читает Тору третьим; ведь Аарон – коэн и поэтому восходит первым, а Моисей – левит, и потому он – второй. Иные же любят мафтир, кто из-за благословений Пророков, а кто – чтобы голос показать. И еще есть всякие людишки, те, что зовут себя хасидами, так они рвутся к чтению Торы шестыми! Вот и не удивляйся теперь, что такой человек, как я, решил дать другому взойти к Торе вместо себя.

Скажи-ка лучше вот что, приятель, – продолжал служка, – что касается благословений на чтение Торы, то я знаю людей, которые спорят да философствуют выше крыши, а когда нужно произнести благословение на Тору, они одну его половину глотают, а другую икают, потому что просто не знают благословения. Цорва ме-рабанан,¹ а при этом полнейшие невежды. Ты не обижайся, я только хотел тебя спросить. Лишний вопрос не грех. Скажи мне, приятель, ты знаешь благословение на чтение Торы?

Поглядел на него бродяга и сказал:

¹ Цорва ме-рабанан (*арамейский*) – буквально: обожженный мудрецами; начинающий ученик, еще не достигший уровня мудрецов, либо человек, возвращающийся в обществе мудрецов.

– Да разве найдется такой еврей, который не знает? Если человек знает благословения на пищу и питье, которые лишь мгновение и прах, то тем более – на Тору, источник нашей жизни и долгоденствия. Если хочешь, я прочту тебе.

– Нет, просто так не произносят благословения, – сказал служка, – в них есть святые Имена, которые нельзя произносить понапрасну. Я и так вижу, что ты их знаешь. Как умножились грехи наши, так умножились и невежды, которые не могут ни одного благословения произнести как следует. Вот у меня был случай: один жених в субботу, во время семидневного свадебного пира, вышел читать Тору; так если бы я не стал стучать по столу, как будто призывая народ перестать болтать, то все бы услышали, что он не знает благословений!

Бродяга вздохнул:

– Наверное, он из бедной семьи, и у его родителей не было средств на его обучение.

– Да какой бедный, – ответил служка, – дай Бог, чтобы у нас с тобой по субботам и праздникам было то, что он лопаает по понедельникам и четвергам! Кто не учит Тору от бедности, а кто – от богатства. Жених тот был из богатой семьи. Если бы я его не выручил, они бы провалились от стыда сквозь землю. И что я получил за это? Несколько затертых медяков.

Пока служка разговаривал с бродягой, сердце ему шептало: «Не сказки надо сказывать, а дело делать». Он по-дружески положил руку на плечо незнакомца и сказал:

– Пойдем ко мне, приятель, позавтракаем. Я думаю, у меня найдется редька, и несколько луковиц и кабачков, и, может быть, немного кислого молока. Ряженка для сердечка – что для волка овечка. Говоря по-простому, молочко кислое сердце напоит, кто его выпьет – не знает боли.

Сказал бродяга:

– Не нужно.

– Что не нужно? Кушать не нужно? Это что-то новое.

– Не стóбит.

– Что не стóбит, кушать? Как там сказано в Писании: я был молод и состарился, но ни разу не видел человека праведного настолько, чтобы тот не хотел есть.

– Когда у тебя краюха в котомке, зачем беспокоить других?

– И где же твоя котомка и твоя краюха?

– Я их в ларце оставил.

– В ларце? Так у тебя есть ларец? Значит, ты не с пустыми руками сюда пришел. Только где же он, твой ларец? Нет здесь никакого ларца.

– Я его в сенях оставил.

«Зачем я с ним препираюсь? – подумал служка. – Довольно мне и того, что вовремя подвернулся человечек для проклятий. Только бы не случилось со мной того, что случилось с тем служкой, который семь дней откармливал у себя нищего, а за пару стихов до начала проклятий гостюшка взял да и упорхнул».

Стараясь его увлечь, служка стал рассказывать бродяге о разных знатных господах и о том, насколько богат этот, и насколько богат тот, и сколько этот дал приданого своей дочери, и сколько тот потратил на аттестат ста раввинов для своего сына.

Сказал странник:

– Если бы я не торопился, я бы изрешетил свои уши, чтобы тебя послушать.

– А куда ты торопишься?

– В Переволоку.

– И что там?

– В Переволоке у одного человека сын родился.

– Ну и что, что сын родился?

– Я хочу поспеть к обрезанию.

– Если ты хочешь выпить, так у меня дома полная бутылка, а если поесть – так в Бучаче простая лепешка лучше всех пирогов на свете. Рабби Захария, сын Рабби Лейбуша, предводителя, да упокоятся они в раю, поехал однажды к своему тестю в Подгайцы. Когда он вернулся, его почтенная матушка спрашивает: «Чем же тебя теща кормила?» Он ей и отвечает: «Во все это время не переводились самые изысканные яства на столе, но все они не стоят и простых лепешек, что печет жена нашего служки». И ты знаешь, приятель, кто это такая? Моя бабушка! И моя мать, пухом ей земля, переняла это умение, и моя жена. Пойдем ко мне, благословим Всевышнего за хлеб за соль.

– Твои слова милей мне всех разносолов на свете. Однако я спешу: хочу попасть в Переволочку засветло, чтобы услышать, как дети читают молитву «Шма Исраэль» перед роженицей.

Засмеялся служка и сказал:

– Вот так диво – молитва деревенских детишек. Если ты хочешь услышать, как дети читают «Шма Исраэль», дождись вечерней молитвы, и ты услышишь не только «Шма Исраэль», но и поминальную молитву. Так грешен наш век, что многие умирают молодыми, оставляя маленьких сирот. О чем ты вздыхаешь? Об умерших евреях? Что ж, об этом не грех и повздыхать, только теперь ты видишь сам, что незачем тебе шататься по деревням в поисках родного слова. Я не погрешу против правды, когда скажу, что эти, в деревнях, как быки на полях, половина – невежды толоконные, половина – гои полные. Ну, родился ребенок в деревне, так что? Элиягу тебе там не встретится.

Улыбнулся странник и промолчал. А служка продолжал:

– Вот и башмаки твои... Сомневаюсь я, дойдут ли они до деревни-то. Бери свой ларец, и пошли со мной. Зачем тебе оставлять его на улице, если можно положить его у меня дома. Не то чтобы здесь были воры, просто руки у людей уж больно хватки: чего ни увидят, враз хватают. Если он тяжелый, я тебе подсоблю.

Рассмеялся странник и сказал:

– Он легкий, как бедняцкий кафтан зимой. Ну а если его и тронет кто, невелика беда.

Служка порылся в карманах и вытащил монету:

– Вот, возьми.

– Что это?

– Деньги.

– На что мне деньги?

– Если захочешь стаканчик вина или фруктов, будет чем заплатить.

– Евреи милосердны: если замучает голод, кто-нибудь да накормит, если жажда – напьюсь из родника или колодца.

– С копейкой в руке никогда не пропадешь.

– С копейкой в руке мне придется ходить со сжатым кулаком, и все подумают, что я ростовщик. Получится, что из-за меня люди станут думать о евреях недоброе, да и на себя накликаю беду.

Служка понял, что уговоры напрасны, и понадеялся на Всевышнего: как Он послал ему сегодня этого бродягу, так Он и вернет его в субботу к самому сроку. На всякий случай, решив опередить провидение, служка спросил его, когда он вернется, и получил ответ:

– Если Бог даст, к субботе.

Служка видел, что он не врет. И все же он побаивался, что его нищий может попасть в другую синагогу, и там уж его, конечно, затащат на чтение проклятий. Вот в прежние времена было хорошо: тогда весь город молился в одной синагоге... А теперь, когда в городе пять синагог, приходится опасаться, как бы не выхватили бродягу у него из рук. На самом деле в те времена в Бучаче было шесть синагог, но шестую, хасидскую, служка Йоэль-Йона синагогой не считал.

Пока служка тосковал о безвозвратно минувших стародавних временах, странник ушел на церемонию обрезания.

5

Настало время встречи субботы, а бродяга не вернулся. Не вернулся он и после наступления темноты. Служка начал беспокоиться, но отчаиваться было еще рано. «Если он не пришел на молитву, – уговаривал он себя, – придет после молитвы. Я же сам ему сказал, что у нас есть немало знатных господ, а нищие всегда тянутся к столам богачей». Но когда закончилась вечерняя молитва и нищие окружили служку, прося пристроить их к хозяйским домам, странника среди них не было.

Тревога все больше охватывала служку. «Завтра, завтра...» – повторял он себе на грани отчаяния. Служка скучал по нему, и злился на него, и отчитывал его всю ночь: «А как же твое обещание? Ведь ты же сказал, что придешь!» Но бродяга не появился и после утренней молитвы, и, когда стали вынимать свиток Торы, Йоэль-Йона начал готовиться к худшему.

Свиток достали и положили на стол. Габай стал распределять очереди, а служка встал у него за спиной, на всякий случай; например, на тот случай, если кого-то вызывают к Торе не тем же именем, которым его зовут на рынке; или если распорядитель забудет имя отца того, чья очередь читать; вот тогда он и посылает служку спросить.

А служка стоял, и перед ним один за другим поднимались люди к Торе, и вот уже прошел четвертый, и пропала последняя надежда. Он уже больше не поднимал глаз на дверь в ожидании увидеть в ней его бродягу, и готовился взойти к Торе шестым и услышать отрывок главы, в котором и звучат проклятия. Бродяга уже не придет, закрылись все врата надежды.

И вдруг служка почувствовал, что он здесь. Йоэль-Йона не смотрел на дверь и не слышал, как она отворилась, но точно знал, что бродяга стоит у двери. Как это произошло, служка не знал, да и нам это неведомо.

Он боялся поднять глаза на дверь: а что, если ему показалось, даже наверняка показалось. И тут бродяга появился прямо перед ним, лицом к лицу. Служка увидел его чистое, невинное лицо и подумал: «Он не станет юлить, он сдержит обещание». В одно мгновение в голове у него пронеслось все то, что он за многие годы узнал о заповеди держать слово. «Изреченное устами твоими соблюдай», – так гласит Тора, а то, что сказано в Торе, все евреи обязаны выполнять. Остерегайся даже тени сомнения: если еврей дал слово, будь уверен, что он сдержит его. Этим и вера укрепляется: человек видит, что ему доверяют, – и выполняет свое обещание. И если евреи доверяют друг другу на земле, то им доверяют и на небе. И исполняется все то, что им было обещано.

Умиляясь, служка подошел к страннику и ласково его спросил:

– Как твое имя?

Тот сказал ему свое имя.

– А как имя твоего отца? – спросил снова служка.

Странник сказал ему имя своего отца.

– Ты знаешь, мой дорогой, для чего я спрашиваю тебя о твоём имени и об имени твоего отца? – сказал служка. – Я собираюсь пригласить тебя к Торе, как приглашают уважаемого гостя.

Но странник ответил:

– К сожалению, ты опоздал! Сколько радости, сколько удовольствия ты бы мне доставил, если бы пригласил меня чуть-чуть раньше.

– А какая тебе разница, раньше или позже? Чем пятая часть нехороша? Разве она не одна из семи? – схитрил служка, назвав шестую часть, часть о проклятиях, пятой.

Сказал ему странник:

– Дорогой мой, ты хочешь вызвать меня шестым к Торе, но дело в том, что я – коэн, а коэн идет первым.

Служка рассвирепел, его глаза сверкнули так, что, казалось, сожгли бы бродягу, если бы только могли. А бродяга, засунув руки за пояс и смеясь одними глазами, сказал:

– Не стоит сердиться, мой дорогой, не губи своей радости, своей субботы. Все до единого слова Торы – это любовь и милость, добро и благословение. Поспешите же, взойдите к Торе, не ставляйте ее себя ждать. Вот и габай уже сердится, что ты задерживаешь чтение.

Йоэль-Йона так посмотрел на него, что едва не испепелил взглядом.

Взгляд странника, полный любви, ласково обнял его. И тут сердце служки сжалось и наполнилось любовью. Его гнев улетучился, и вслед за любовью в его сердце проникла радость.

Он подошел к Торе и, коснувшись древка Свитка, произнес благословение, да с такой радостью, словно перед ним была глава «И вот благословение».

От его радости радостью наполнился весь дом молитвы, и от этого удвоилась радость Йоэль-Йоны. Такова настоящая радость: она растет, и множится, и увлекает за собой других.

6

После молитвы Йоэль-Йона подошел было к скамейке для бедняков, чтобы пригласить бродягу на обед, но не нашел его. Он решил, что его опередили. Некоторые хозяева, боясь остаться на субботней трапезе без гостей, спешат первыми схватить нищего и затащить к себе.

Поняв, что ничего не поделаешь, Йоэль-Йона сказал себе словами странника: «Не губи своей радости, своей субботы». Что сделано, то сделано. Он вернулся домой, произнес Кидуш, омыл руки, сказал благословение на хлеб и перешел к песнопениям. Служке вспомнился необычно приятный голос странника, и он сказал:

– Будь он здесь, мы бы услышали новые мелодии субботних песнопений.

Вспомнив о бродяге, Йоэль-Йона стал говорить о нем со своей женой:

– Появляется какой-то залетный гость и всю душу мне выворачивает наизнанку. Ты помнишь, Браха-Гитл, сколько я хлопотал да суетился каждый год, чтобы найти себе сменщика на главу проклятий? Теперь жалею: а ведь мог бы все эти годы участвовать в чтении Торы. Умножающий годы умножает знание. И еще находятся люди, которые считают себя умнее своих отцов. Не умны они, а глупы. А что до гостя, если я не успел пригласить его на обед, то приглашу на ужин.

Однако эта мысль утешила его ненадолго, ибо вечерняя трапеза – не дневная, в которой есть Кидуш на вино, и к которой приступают, будучи изрядно голодными, и в которой, кроме пирога, бывает много других изысканных кушаний. Как говорится, по гостю и каравай. Совсем не то вечерняя трапеза: за стол садятся сытыми, только для порядка, да и едят, только чтобы произнести благословения – на хлеб и на пищу.

Сидел Йоэль-Йона и недоумевал: простой нищий бродяга, а сердце рвется снова его увидеть. Хотя люди тоскуют иногда друг по другу, никто не знает, откуда берется тоска. Если причина в нем, то почему я раньше не тосковал по нему? Но ведь теперь я другой, потому что узнал его, значит, дело не в нем, а во мне. Но если так, то почему я узнал его только сейчас? Так или иначе, не стоит тратить время на лукавые мудрствования, когда перед тобой субботние блюда.

Йоэль-Йона отогнал эти странные мысли и приступил к обеду, в котором были и халы, и сливовица, и разные лакомства. Он не остался неблагодарен и, не скупясь, нахваливал свою жену за каждое блюдо, однако всякий раз он приговаривал:

– Вот если бы с нами обедал наш гость, то было бы еще лучше.

– Если так, то давай оставим для него от каждого кушанья, и он сможет отведать их вместе с тобой во время третьей трапезы.

– В самом деле, – сказал он, – отличный совет, и как это я раньше не додумался. Верно, я об этом думал, да от волнения позабыл. Да, я его приглашу на третью трапезу. Велики деяния Го-

спода, позволяющего человеку в любое время исправить свои поступки. Что не удалось в этот раз, получится в другой, – заключил он, готовясь начать песнопения.

Когда трапеза была закончена, Йоэль-Йона стал произносить благословения, а Браха-Гитл сидела и ловила каждое его слово и всякий раз отвечала «Амен».

Потом Йоэль-Йона встал из-за стола и лег на кровать, чтобы насладиться субботним послеобеденным сном. Как говорят люди, сведущие в знамениях, слово СУББОТА можно истолковать так: Сном Удовольствия без Боли и Бед Одарят Тебя Ангелы. И правда, субботний сон – это истинное удовольствие. В будние дни лежит человек на кровати, а его мыслям нет покоя от дел и забот. Другое дело в субботу, когда не может быть ничего лучше, чем сон ради заповеди субботнего отдыха.

Йоэль-Йона лежал и представлял себе, как за столом сидит его бродяга и ест, и пьет, и наслаждается, как может бедняк наслаждаться только в гостях у бедняка. Богач всегда сыт, и поэтому не станет он много есть и даже подумает: вот я богат и мой стол всегда полон, однако же я довольствуюсь малым; тот же, кто беден, наверное, ест еще меньше. И что же ждет этого бедняка? Он остается голодным.

Только бедняк понимает бедняка и знает, что он голоден всегда, и когда он принимает его в гостях, то старается во что бы то ни стало насытить душу всем тем, чем и тело насыщается, а уж душа насладится вместе с телом непременно.

Так лежал Йоэль-Йона и представлял себе, будто странник сидит за его столом, который ломится от яств Брахи-Гитл. Шесть дней в неделю пуста тарелка служки, но она всегда наполняется в субботу, иногда по милости Всевышнего, который подсовывает ему монетку, а иногда по мудрости Брахи-Гитл, которая берет кучу костей и превращает ее в мясное кушанье, также по мудрости Всевышнего. Ни благословений, ни молитв не знает она, кроме одной коротенькой молитвы на идише: «Создатель всех созданий, Тебе одному хочу я служить истинно». И вот дал ей Бог разума приготовить лакомые кушанья на радость мужа.

Явился к Йоэлю-Йоне Властелин снов и сделал то, что не смогла сделать Браха-Гитл. Простую бедняцкую еду приготовила ему его жена, а пришел Властелин снов – и превратил ее в царские яства. Кость, на которой не было мяса и с оливку, превратилась в жареных голубей. «Голуби, голуби», – облизываясь, пробормотал он одними губами. И если бы он не проснулся от влюбленного воркования голубей на окне, то та каша, что приготовила ему жена на субботнюю трапезу, наверняка превратилась бы в лапшу в индюшином соусе.

Великий чудесник он, Властелин снов; даже начальник поваров фараона, который умел вместить шестьдесят вкусов в одно блюдо, рядом с ним только подмастерье.

Йоэль-Йона проснулся, омыл руки и встал с кровати. Жена принесла ему полный кувшин фруктового компота, остуженного с субботнего вечера в бочке с холодной водой. Он благословил, и выпил, и снова благословил, и засобирился в синагогу. Выходя, он сказал жене:

– Ну что ж, Браха-Гитл, сразу после дневной молитвы я вернусь с гостем.

– Не волнуйся, – ответила она, – обещаю, он не уйдет из нашего дома голодным, да и ты будешь сыт.

7

Когда служка пришел в синагогу, он уселся на свое место у печи. Своя рубашка ближе к телу, и поэтому он начал с того, что произнес главу из «Речений Отцов», чтобы, прежде всего, его долг по чтению Мишны был на сегодня исполнен. Он также решил прочесть, если останется время, несколько глав Мишны за упокой душ умерших, за которых он взял плату. С тех самых пор, как случилась эта история с мальчиком, поведавшем матери, что ни одного еврейского слова не было сказано в этом мире за упокой его души, – с того самого дня Йоэль-Йона старался, чтобы ни один день не проходил без чтения глав Мишны.

Он сидел и читал, но, слетая с его уст, слова уносились прочь. Он смотрел не столько в книгу, сколько на дверь, ожидая, не появится ли в ней бродяга. Но бродяга не появился. «Не губи свою радость, свою субботу», – вяло и мрачно повторил Йоэль-Йона слова бродяги, которые тот проносил весело и радостно.

К чему останавливаться на этом гнетущем душу мгновении? Не явился бродяга и после полудня – ни к чтению Торы, ни к молитве. Йоэль-Йона снова промямлил слова, сказанные ему бродягой. Однако их звонкая радость отзывалась на устах служки жалким бормотанием. «Если он не пришел к дневной молитве, – думал Йоэль-Йона, стараясь не отчаиваться, – то придет к вечерней; если он не попал ко мне на третью трапезу, то попадет на трапезу Проводы Царицы Субботы». Что придавало ему силы и удерживало от отчаяния? Что же, как не славные кушанья, оставленные им на последнюю трапезу.

Когда не везет, то и гость не идет. Уже вышла суббота, миновала вечерняя молитва, а бродяга так и не пришел. Где он был на вечерней молитве? Да там же, где и на дневной. Разве мало синагог в Бучаче? Когда-то весь Бучач помещался в одной синагоге, а сегодня их пять, а если считать и хасидскую молельню, то и все шесть.

Йоэль-Йона поплелся домой один, без странника. Он совершил Авдалу и исполнил песнопения в честь окончания субботы. Его голос никогда не был мелодичным, но тот голос, которым произносил он в этот раз субботние песнопения, больше подошел бы для похорон. И так он был удручен тем, что бродяга не вернулся, что ничего не изменилось в его голосе, даже когда он упомянул пророка Элиягу, которого евреи поминают с радостью, тоской и надеждой, что придет он скоро, а вместе с ним – и Мессия из дома Давидова. Не станем задерживаться на всех вздохах Йоэля-Йоны. Есть ли человеку польза от вздохов его, нет ли, Йоэлю-Йоне они вряд ли помогли. А посему, оставив сомнения в стороне, скажу только то, в чем нет никакого сомнения: если задумал человек исполнить заповедь, но, по принуждению обстоятельств, не смог, все равно считается, что он ее исполнил. Так говорят, если собирался он исполнить заповедь ради нее самой. Но сердце служки тянулось не к самой заповеди, а к страннику, как у человека, тоскующего от любви.

Еще затемно поднялся Йоэль-Йона с постели и пошел в синагогу доделывать то, что не сделал он с вечера из-за своих переживаний. Убрал скатерти, разостланные с начала субботы, сменил субботнюю завесу Торы на будничную, поправил свечи, долил масла в неугасимый светильник, а также в свечи, зажженные в память об умерших и в честь годовщин, – как бы какой-нибудь свече не вздумалось вдруг закрыть свой глаз прямо посреди дня, да еще когда родственник умершего находится в синагоге и, конечно, подозревает служку, что тот не долил в свечу масла. Завершив свои дела, еще раз оглядел все вокруг, чтобы убедиться, что ничего не забыл. В мире столько злости, что, сколько ни старайся, упреков не избежать.

Тем временем рассвело, и люди стали собираться на молитву. После молитвы «Алейну» сироты и те, кто отмечают годовщину смерти своих родных, окружили ковчег Торы, и Йоэль-Йона вместе с ними. Они произнесли поминальную молитву: сироты – в знак их траура, остальные – в честь годовщин, а Йоэль-Йона – ради тех, кто его нанял. После всех поминовений вдруг вспомнил о страннике и удивился: никто не знает этих залетных гостей лучше, чем служки синагог, которые мигом смекают их суть, но этот бродяга... Никак не мог Йоэль-Йона раскусить его. Бродяга он, такой же, как и все прочие бродяги, что ходят по стране; но и не такой, все в нем отличает его от обивающих пороги оборванцев. «Пойду-ка посмотрю, что там в ларце, который он оставил», – подумал Йоэль-Йона, закрыл книгу, поднялся и направился к выходу.

Он вышел из синагоги и повернул к тому входу напротив купальни, где оставил странник свой ларец. Йоэль-Йона столкнулся с ним прямо возле ларца. Он оглядел странника и огорчился: башмаки, висевшие прежде на его плече, исчезли. Ему подумалось, что странник мог отдать их

в заклад, чтобы купить себе еды; или, может, какой-нибудь злодей отнял их у него. Откуда ему было знать, что странник отдал их нищему, ибо всякому бедняку может встретиться тот, кто беднее его. Ведь сказано: и продаст человек все, что есть у него, и купит себе башмаки. Но есть те, у кого нет ничего, кроме их бедности, и которым уже нечего продавать.

Они стояли друг против друга, один – подле своего ларца, а другой – медлил, молчал и ждал.

Наконец служка не выдержал и хотел уже было что-то сказать, но тут странник открыл ларец, достал из него какой-то предмет, спрятал его в складках одежды, где-то на груди, закрыл ларец и, ласково поглядев на служку, развернулся и ушел.

Йоэль-Йона очнулся, как ото сна. Он протер руками глаза и посмотрел страннику вслед. Тот неторопливо удалялся прочь. Йоэль-Йона сорвался с места и пошел за ним.

Когда он догнал его, странник остановился и, слегка наклонив голову, поглядел на служку:

– Ты хочешь мне что-то сказать, мой дорогой? Говори, говори.

Йоэль-Йона хотел было заговорить, но не смог раскрыть рта и не сказал ничего.

«Если я не заговорю с ним сейчас, – подумал служка, – то он уйдет, а если он уйдет, то все мои старания напрасны. Ну что же делать, нет сил и слова выговорить. Господи, помоги мне, – поднял он глаза к небу, – иначе все пропало!»

Всевышний увидел, в какой он беде, сжалился и вернул ему дар речи, как сказано: «Кто дал уста немому?!»

– Ты оставил свой ларец, – сказал Йоэль-Йона.

– Пускай себе стоит, – махнул рукой странник.

– Долго?

Странник посмотрел на него, улыбнулся и произнес:

– Пока не придет Элиягу.

И тут вдруг служка понял все.

– Так ведь ты – Элиягу! – воскликнул он.

Странник улыбнулся и исчез.

Велик Бучач. Здесь служка удостоился увидеть наяву то, что великие праведники мечтают увидеть во сне, и не каждому это удается.

Если бы он был служкою в Старой синагоге, известной усердием в Торе молящихся в ней, и благодаря этому досталась бы слава и ему... Но он служил в Новой синагоге, где большая часть молящихся были хозяева, скорее занятые своим хозяйством, чем Торой, хотя, конечно, и их дела были преисполнены веры.

Так завершается эта история о том, чей ларец стоит в сенях нашей синагоги. Вы спросите: для чего такому страннику ларец и если он ему нужен, то почему он его оставил? На эти вопросы нечего ответить, только одним словом: ТУПИК, что можно истолковать так: Тишби Управится с Проблемами И Каверзами. Вы также спросите: какой это предмет достал странник из ларца? Некоторые верят, что это был шофар и что перед приходом Мессии взойдет Элиягу на Масличную гору и затрубит в свой шофар. И зазвучит глас его по всему свету от края до края, от глубин вселенной и до оснований земли. И услышит Народ Израиля, где бы он ни был, и соберутся все изгнанные, и придут в Иерусалим. Да случится это в скором времени, в наши дни, амен.

(Перевод Романа Кацмана)